

ROUTE

EDUCATIONAL & SOCIAL SCIENCE JOURNAL

ISSN: 2148-5518

Volume 8, Issue 2, February 2021, p. 122-146

Article Information

Article Type: Research Article

This article was checked by iThenticate.

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17121/ressjournal.2910>

ArticleHistory:

Received

06/01/2020

Received in revised form

14/02/2021

Available online

15/02/2021

ISSUE OF GAYR-I METLUV APOCALYPSE IN THE CONTEXT OF AHZAB 33/37 AND TAHRİM 66/3¹

AHZAB SURESİ 33/37. İLE TAHRİM SURESİ 66/3. AYETLERİ BAĞLAMINDA VAHY-I GAYR-I METLUV MESELESİ

Osman KAYA²

Abstract

The issue of apocalypse and its nature have been one of the main subjects discussed amongst the Islamic scholars. The issue of apocalypse has been a subject of discussion for hadith, exegetics and fiqh scholars and sometimes for theologians. The relation between sunnah and apocalypse has always been discussed because of especially vahy-imetluv / apocalypse that has been recited and vahy-igayr-imetluv / apocalypse that has not been recited. Islamic scholars suggest various ideas while discussing the relation between apocalypse and sunnah. The discussion conducted by Islamic scholars on importance of sunnah, its nature and the dignity to be attributed to it are of great significance. The Holy Prophet not only communicated the ayahs, expounded and applied them but also laid down certain rules. The reference point is whether he established these rules through apocalypse from Allah which are out of Quran or these were originated from his own observations. If these were resulted from his own observations and opinions, that is not directly notices or ratifications from Allah, Holy Prophet is said to have laid down rules as results of his own experiences and observations making use of unwritten social rules of the society and rules of Christians and Jews. These are the major issues to be discussed properly by Islamic scholars. Islamic scholars who make distinctions between Quran and Hadith related to apocalypse use certain terms. The most common of them "vahy-imetluv" used for Quran, and "vahy-igayr-imetluv" for sunnah. They imply hadith to be result of apocalypse. This distinction is also described as vahy-iceli, vahy-ihafi and vahy-ibatın. Orientalists and Islamic scholars with the same opinion argue sunnah is not apocalypse but opinion and interpretations of the Holy Prophet. According to them the Prophet has made use of conjuncture and his own experiences. They assert the only religious rules with apocalyptic origin are the ones in the Quran. As above mentioned, Islamic scholars have discussed these subjects but have not received a common decision, even sometimes have stood at opposite ends. The present study outlines the old and new ideas about this subject and explains the subject especially in scope of Ahzab 33/37 and Tahrim 66/3.

Keywords: Apocalypse, Vahy-i Metluv, Vahy-i Gayri Metluv, Sunnah, Hadith.

¹ Bu makalenin özeti 22-23- Ocak 2021 Tarihinde düzenlene Pearson Journala İnternational Conference On Social Sciences Humanities Kongresine sözlü olarak sunulmuş ve özet kitabında yayınlanmıştır.

²Dr. Öğretim Üyesi Adıyaman Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Özet

Vahiy meselesi ve mahiyeti, öteden beri İslâm âlimleri arasında tartışılan konulardan biri olmuştur. Öyle ki vahiy meselesi tefsir, hadis, fıkıh ve kimi zaman kelam âlimlerinin konusu olmuştur. Özellikle “vahy-i metluv/okunan vahy” ve “vahy-i gayr-i metluv/okunmayan vahiy” konusu, dolayısıyla Sünnet’in vahiyle ilişkisi eskiden beri tartışıla gelmiştir. İslâm âlimleri, Sünnet’in vahiyle ilişkisi konusunu tartışırken farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Sünnet’in konumunu, mahiyetini ve ona verilecek değer ve statüyü belirleme açısından İslâm âlimleri tarafından yapılan tartışmalar, oldukça önemlidir. Hemen belirtelim ki Hz. Peygamber, inen Kur’an ayetlerini tebliğ, tefsir, tebyin ve tatbik ettiği gibi din alanında bazı hüküm ve esaslar koymuş, uygulamalarda bulunmuştur. Söz konusu uygulamalarını, Kur’an dışında Allah’tan aldığı vahiy veya ilhamla mı yoksa kendi re’y ve içtihatlarından mı kaynaklandığı konusu, tartışmanın nirengi noktası olmuştur. Şayet kendi re’y ve içtihatlarından kaynaklanmışsa Allah’ın uyarı veya onayının olup olmadığı değilse; Hz. Peygamber’in tecrübelerinden, toplumun örf ve adetlerinden ya da Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi önceki dinlerin hükümlerinden istifade ederek kendisinin şahsi kararı olarak ortaya koyduğu meselesi tartışılmıştır. Bu ve benzeri konular, İslam âlimleri tarafından doğru izah edilmesi gereken konulardır. Kur’an ile vahye dayalı Sünnet arasında böyle bir ayırımı yapan İslâm âlimleri, buna dair bazı tabirler kullanmışlardır. Bu tabirlerden en yaygını Kur’an’a “vahy-i metluv”, Sünnete de “vahy-i gayr-i metluv” ifadeleridir. Bununla sünnetin vahiy olduğunu ima etmişlerdir. Ayrıca bu ayırımı “vahy-i Celi” ve “vahy-i hafi” “vahy-i zahir” ve “vahy- batın” tabirleriyle de ifade edilmiştir. Müsteşriklerin ve onlara katılan bazı İslâm âlimlerinin yorumlarına göre ise sünnet vahiy değil, Hz. Peygamberin kişisel görüş ve yorumlarıdır. Onlara göre Hz. Peygamber, bu görüşlerinde zamanın şartlarından ve kendi tecrübesinden faydalanmıştır. Böylece, Kur’an’ın iki kapağı arasında yazılı vahiyden başka Hz. Peygambere her hangi bir vahyin gelmediğini iddia etmişlerdir. Önce de ifade ettiğimiz gibi İslâm âlimleri bu konuları tartışmış, ittifak edemedikleri gibi tamamen zıt kutuplarda yer almışlardır. Biz, bu konuya dair ortaya çıkmış eski-yeni bazı görüşleri, ana hatları ve delilleri ile kısaca incelerken, özellikle Ahzab 33/37. ve Tahrim 66/3. ayetleri kapsamında olayı izah etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Vahiy, Vahy-i Metluv, Vahy-i Gayri Metluv, Sünnet, Hadis.

GİRİŞ

Vahiy meselesi ve mahiyeti, öteden beri İslâm âlimleri arasında tartışılan konulardan biri olmuştur. Öyle ki vahiy meselesi tefsir, hadis, fıkıh ve kimi zaman kelam âlimlerinin konusu olmuştur. Özellikle “vahy-i metluv/okunan vahy” ve “vahy-i gayr-i metluv/okunmayan vahiy” konusu dolayısıyla Sünnet’in vahiyle ilişkisi eskiden beri tartışıla gelmiştir.

Tartışılan yönünün başında ise Kur’an dışında bir vahyin olup olmadığı olmuştur. Şayet Kur’an dışında bir vahiy var ise âlimler, Sünnet’in vahiyle ilişkisini tartışmış, farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Sünnet’in konumunu, mahiyetini ve ona verilecek değer ve statüyü belirleme açısından esasen bu konu son derece önemli bir konudur. Bunu belirlemek için önce vahyin tanımı ve çeşitleri üzerinde duracak daha sonra ise her bir görüşün ortaya koyduğu delilleri açıklamaya çalışacağız.

Sözlük anlamıyla vahiy “وَحْيٌ” kelimesi, “وحي” “v-h-y” fiilinin mastarı olup, bir şeyi gizli ve süratli bir şekilde bildirmek, emretmek, ilham etmek, ima ve işaret etmek, acele etmek, seslenmek, fısıldamak, mektup yazmak gibi anlamlara gelir.³

Istılahta ise vahiy; Allah’ın, Peygamberine bildirmek istediği şeyleri bir melek vasıtası ile veya doğrudan doğruya bildirmesi⁴ bir hükmü veya bilgiyi, Peygamberine gizli olarak

³İsfahani er-Rağib, *el-Müfredat*, Beyrut, tarihsiz; s.552-553; İsfahani, Rağib, *Kur’an Istılahları Sözlüğü*, çev. Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu, Çıra Yay. İstanbul, 2006. II,835; İbnManzûrEbu’l-FadlCemâluddin Muhammed, *Lisânu’l-Arab*, Daru’l Beyrut, 1955-1956 “vhy” maddesi; ez-Zebidi MuhammedMurteâ, *Tacu’lArus*, Mısır 1307;X.384-385; A.J. Wensinck, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1986,Vahiy Maddesi, XIII. 142.

⁴ Muhammed Reşid Rıza, *el-Vahyu’l-Muhammedi*, Mısır,1354/1935,s, 38.

bildirmesi⁵Allah'ın bir emri, anlamına geldiği gibi, bildirilen, yani "vahyolunan şey" anlamına da gelmektedir.⁶ Bu ıstılahtaki manada da lugât manasındaki gizlilik ve çabukluk anlamı vardır. Çünkü vahiy olayı, herkesin bilgisinin dışında ve bir anda gerçekleşmektedir.⁷

Vahiy kavramı Kur'ân-ı Kerim'de و ح ي v-h-y fiilinin çeşitli kalıplarıyla yetmiş sekiz yerde geçer, altı yerde ise "vahiy"⁸mastar şeklinde geçer.

Bu ayetlerde و ح ي v-h-y kökünden türeyen kelimeler Allah'a nisbet ediliyorsa ve muhatabı peygamber ise buna "hakiki vahiy"⁹ denir. Buna göre bu ayetlerde أُوحِيَ evha,¹⁰ أُوحِينَا evhayna¹¹ يُوحِي Yuhiye,¹² نُوحِي Nuhiye,¹³ أُوحِي Uhiye,¹⁴ يُوحِي Yuha,¹⁵ يُوحِي Yuhâ¹⁶ ve وُحِيَ Vahyu¹⁷ kalıplarıyla peygamberlere hitap edilmektedir.¹⁸

و ح ي V-h-y Kökünden gelen fiiller eğer Allah'a nisbet ediliyor, muhatab peygamber değilse, buna ilham anlamında "İlahî Vahiy" denir. أُوحِيَ evha¹⁹ أُوحِي evheytu²⁰ أُوحِينَا evhayna²¹ ve وُحِيَ yuhi²² gibi fiiller bu tür kullanıma örneklerdir²³

و ح ي V-h-y Kökünden fiiller eğer Allah'tan başkasına nisbet ediliyorsa buna da, "Gayri İlahî Vahiy" denir. Bu türden olarak أُوحِيَ evhâ,²⁴ fiili Hz. Zekeriya'ya nispet edilerek "işaret etmek" يُوحِي yuhi²⁵ ve يُوحُونَ Yuhûne²⁶ fiilleri insan ve cin şeytanlarına nispet edilerek "fısıldamak, vesvese vermek" manasına gelmektedir.²⁷

Kur'an'da bazı peygamberlere, kendilerine gönderilen kitapların dışında vahiy gönderildiğine dair ayetler bulunmaktadır. Mesela, Lut kavmini helak etmekle görevli olarak gönderilen meleklerin Hz. İbrahim ve Hz. Lut (as) ile olan konuşmaları,²⁸ Hz. Davud'a zırh yapma sanatının,²⁹ Hz. Süleyman'a da kuşdilinin³⁰ öğretilmesi, Hz. Nuh'un gemisini Allah'ın gözetiminde ve Onun vahiyi ile yapması,³¹ Hz. Yakub'un oğlunun kokusunu duyarak ona kavuşacağını haber vermesi,³² hiç şüphesiz bu türden vahiylerdir.

Yine, Yüce Allah'ın Hz. Zekeriya'ya oğlu olacağına dair verilen müjde³³ Hz. Meryem'e melek vasıtası ile yapılan hitap da Yüce Allah'ın kullarına sadece bir kitap yoluyla hitap etmediğini gösteren açık delillerdir. Binaenaleyh, diğer peygamberler için mümkün olan

⁵İbnManzur, *Lisanu'lArab*, "vhy" maddesi.

⁶ Aynı, *Umdetü'l-Kari li Şerhi Sahihî'lBuharî*, Beyrut trs., I,14.

⁷Reşid Rıza, *el-Vahyu'l-Muhammedi*, s. 37

⁸Bkz.Abdulbaki, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemu'lMufehresliElfaz'ilKur'ani'l Kerim*, Çağrı Yayınları, İstanbul, ts.

⁹ Okuyan Mehmet, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'an Sözlüğü*, Ankara, 2016, s, 855.

¹⁰İbrahim,14/13; İsrâ,17/39; Necm,53/10

¹¹Nisa,4/163; A'raf,7/117, 160; Yunus,10/2,87; Yusuf,12/3,15; R'ad,13/30; Nahl,16/123; İsrâ,17/23,86; Taha,20/77;Enbiya,21/73; Mü'minun,23/27; Şuara,26/52,63; Fatır,35/31; Şura,42/2,13,52.

¹²Sebe', 34 /50; Şura,42/3, 51.

¹³Al-i İmran,3 /44; Yusuf,12/43,102; Hud,11/49; Nahl,16/43; Enbiya,21/7,25.

¹⁴ En'am,6/19,93, 106,145; Hud,11/36; Kehf,18/27; Taha,20/48; Ankebut,29/45; Zümer,39/65; Zuhruf, 43/43; Cin,72/1.

¹⁵ En'am,6/93;

¹⁶En'am,6/50; A'raf,7/203; Yunus,10/15,109; Hud,11/12;Kehf,18/110; Taha,20/13,38;Enbiya,21/13,108; Ahzab,33/2; Sâd,38/70; Fussilet,41/6; Ahkâf,46/9;Necm,53/4.

¹⁷Hud, 11/37; Taha, 20/114; Embiya, 21/45, Mü'minun,23/77; Şura,42/51; Necm,53,4.

¹⁸ Okuyan Mehmet, *a.g.e.s*, 855.

¹⁹Nahl, 16/38; Fussilet,41/12; Zilzal,99/5.

²⁰Maide,5/111.

²¹Yusuf, 12/15; Taha,20/38; Kasas,28/7.

²²Enfal, 8/12.

²³ Okuyan Mehmet, *a.g.e.,s*,855

²⁴Meryem,19/11

²⁵En'am, 6/112.

²⁶En'am, 6/121.

²⁷ Okuyan Mehmet, *a.g.e.,s*, 855-856.

²⁸ Bkz. *Ankebut*, 29/ 31-32; *Hicr*,/52-77.

²⁹Enbiya,21/ 80.

³⁰Neml,27/ 16.

³¹Hud,11/37.

³²Yusuf,12/ 96

³³ *Al-i İmran*,3/ 38-40

bir şeyin Peygamberimiz için imkânsız olmasını gerektirecek bir engel yoktur. Dolayısıyla bizim Peygamberimize de Kur'an dışında vahyin yapılmış olduğunun bir göstergesidir.

Bunun dışında şeytana ve yardımcılara nispet edilen vahiy de bulunmaktadır.³⁴ Allah'a izâfe edilen vahiyetme fiili peygamberler yanında Hz. Mûsâ'nın annesinde³⁵ olduğu gibi insanlara,³⁶ meleklerle,³⁷ arılara,³⁸ yer küresine,³⁹ göklere⁴⁰ Havarilere⁴¹ yönelik olarak yapılmıştır. Şeytanlara atfedilen vahiy sözlük anlamındadır ve şeytanın kendi dostları olan insanlara ve cinlere, peygamberlerle müminlere düşmanlık etmeleri için gizlice telkinde bulunmasını ifade eder⁴² Bazı ayetlerde⁴³ peygamberlere indirilen vahyin "ruh" diye anılmasının sebebi vahyin insanları, mecâzi manada ölüm demek olan bilgisizlik ve imansızlıktan kurtarıp onların gerçeği bulmasına yardım etmesi hikmetine bağlıdır. Özellikle Kur'an vahyine, insanın dünya hayatının kaynağını teşkil eden unsura benzetilerek mecâzi anlamda ruh denilmiştir⁴⁴ Vahiy meleği Cebrâil için "er-rûhu'l-emîn" isminin kullanılmasını manevî hayatla ilgili vahiy getirmesiyle açıklamak mümkündür.⁴⁵ Hz. İsa'nın ruh şeklinde nitelendirilmesi de aynı sebeple izah edilebilir⁴⁶

VAHYİN ÇEŞİTLERİ

Kur'an-ı Kerim'de genel anlamda yüce Allah'ın bir insanla konuşması şöyle ifade edilir: "*Allah bir insanla ancak vahiyle yahut perde arkasından konuşur. Yahut da bir elçi gönderip izni ile dilediğini vahiy eder. O çok yücedir, hâkimdir.*"⁴⁷ Bu ayetgöre genel anlamda vahiy üç kısma ayrılır.

Birinci Vahiy Şekli: Yüce Allah'ın kullarına bilgi aktarma yollarından ilki, O'nun seçtiği bir kuluna istediği bir mesajı doğrudan doğruya iletmesidir. Yani ilham etmesi, istediği bilgiyi onun kalbine yerleştirmesidir. Bu, arada bir vasita olmaksızın gerçekleşen bir vahiy şekli olup mahiyeti bizce kesin olarak bilinmemektedir. Ancak, vahiy alan kişi, yani peygamber bunun kesinlikle Allah'tan geldiğinden emin olurlar. Peygamberlerin sadık rüyaları da bu kategoriye girmektedir.⁴⁸ Vahiy yoluyla konuşma, bir elçi bulunmadan peygamberin kalbine gizli bir işaretle ilâhî kelâmın bırakılıp öğretilmesiyle gerçekleşir. Bu tür vahiyde peygamber ilâhî kelâmı uyanıkken ruhi bir tecrübe yaşayarak alır. Allah'ın bu tarzdaki tebliği peygamberlere has olmayıp dilediği insanın kalbine ilham vermesini ve salih kullarına sadık rüya göstermesini de kapsar.⁴⁹

İkinci vahiy şekli ise, Yüce Allah'ın seçtiği kulu ile doğrudan doğruya fakat bir perde arkasından konuşmasıdır. Bu tür vahiyde de arada bir vasita yoktur. Yalnız birinciden farkı, arada bir "perde" nin oluşudur. Hz. Musa, Tur Dağında bu tür bir vahye muhatap olmuştur.⁵⁰

Üçüncü vahiy şekli ise, Elçi gönderip tebliğde bulunma yoluyla konuşmada ise Allah melek vasıtasıyla peygamberlerine dilediğini bildirir. Bu tür vahiy aynı zamanda Allah'ın bütün insanlara yönelik hitabı sayılır⁵¹

³⁴Enam,6/112,121

³⁵Kasas,28/7; Taha,20/38.

³⁶Yusuf,12/109;Nahl,16/42; Embiya,21/7.

³⁷Enfal,8/12.

³⁸Nahl,16/68-69.

³⁹Zilzal,99/5

⁴⁰Fussilet,41/12.

⁴¹Maide,5/111.

⁴²En'am,6/112,121

⁴³Nahl,16/2; Mü'min(Gâfir) 40/15

⁴⁴Şura,42/52; er-Razi Fahreddin, Ebu Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Gayb*,nşr. Darü'l-Fikr, Beyrut,1425-1426/2005.XXVII,172.

⁴⁵Nahl,16/102;F,Razi, *Tefsir*, XX,98; XXIV,142; Bakara,2/97; Şuara,26/193;Nebe',78/38;Kadr,97/4.

⁴⁶Nisa,4/171;

⁴⁷Şura,42/51.

⁴⁸ Hz. Peygambere gelen ilk vahiyler bu yolla olmuştur. Buhari, Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l-Buhari*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992,*Bed'u'l-vahiy*,.3; *Ta'bir*, 1; Muslim, Ebu'l Hasan b. Haccac, *Sahih Muslim*, Çağrı Yayınları, İstanbul,1992, *İman* 252-254;*İbn Hanbel*, Ahmed, *el-Müsned*, Çağrı Yayınları,1992.VI 153, 232; Hz. İbrahim'in oğlu İsmail'i rüyasında kurban ederken görmesi de bu kabildendir. Bkz. *es-Saffat*,37/ 101-112.

⁴⁹ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Yayınları, Trs.VI, 4255.

⁵⁰Nisa,4/ 164; Araf,7/ 143; Kasas,28/30.

⁵¹ Elmalılı, *Hak Dini*, VI,4255-4256.

Görüldüğü gibi bu ayette Allah Teala, genel olarak dilediği kullarına bu yollardan herhangi birisi ile hitap ettiğini belirtmiş; peygamberlere olan vahyini sadece bir kitabın sınırları ile kayıtlanmamıştır. Ayrıca, bazı ayetlerde açıkça ifade edildiği gibi, Kur'an, bu vahiy çeşitlerinden üçüncüsü ile yani Cibril (as) vasıtası ile indirilmiştir.⁵²

İslam âlimleri ayrıca Kur'an ve Kur'an dışı vahyi de birbirinden ayırmışlardır. Kur'an'a "vahyi metlûv (okunan vahiy)", sünnete de "vahyi gayri metlûv (okunmayan vahiy)" ismini vermişlerdir.⁵³ Bu görüşü savunan İslâm âlimleri aynı zamanda sünnetin vahiy olduğunu söylemişlerdir. Dolayısıyla vahyin sadece Kur'an ile sınırlı olmadığı, Kur'an dışında da vahyin olduğu hususunda büyük çoğunluğu ittifak etmişlerdir.⁵⁴ Ancak, Kur'an dışı vahyin sayısı ve kapsamı hakkında görüş birliği sağlanamamıştır.⁵⁵ Bazıları, Hz. Peygamber'in bütün söz ve fiillerini vahiy kapsamı içine alırken, bazıları, onun sadece din ile ilgili tasarrufların bu kapsam içine almışlar, onun (as) icihadlarını ayrı mütalaa etmişlerdir. Bununla birlikte son zamanlarda bu konuda farklı görüşler ortaya atan bazı ilim adamlarına da rastlamaktayız.⁵⁶

Kur'an ayetleri ile vahye dayalı Sünnet arasında böyle bir ayırım yapan âlimler bu ayırımı ifade etmek üzere ayrıca başka bazı tabirleri kullanmışlardır. Bilindiği gibi bu tabirlerden en yaygın olanı yukarıda da belirttiğimiz gibi "el-Vahyu'l-Metlûv" ve "el-Vahyu gayru'l-Metlûv" tabirleridir. Böyle bir kullanım tarzını İmam eş-Şafii (204/819)'ye kadar götürmek mümkün ise de, İmam eş-Şafii de, vahyi ikiye ayırmakta ve birincisine "el-Vahyu'l-Metlûv" tabirini kullanmakta fakat "Vahy-i Gayr-i Metlûv" tabirinin yerine "risâlet" veya "ilham" tabirlerini kullanmaktadır.⁵⁷

İbn Hazm (D.384/994/Ö.456/1026)) vahyi daha teferruatlı açıklamaktadır. Okunan vahiy, Kur'an'dır. Nazmı, mucizedir. Her türlü tahrif ve tebdilden korunmuştur. Okunmasıyla ibadet edilir. Cebrail vasıtasıyla peygamberimize uyanırken indirmiştir. Uyku, ilham veya başka bir yolla indirilmediği hususunda icmâ vardır. Vahy-i gayri metlûv'a gelince nazmı, mucize değildir. Fakat nakledilen vahiydir. Bunlar Hz. Peygamberin hadisleridir. "İman, İslâm ve ihsan"ın tarifini yapan hadiste olduğu gibi hadisler, Peygamberimize ya Cibril vasıtasıyla uyanırken ya da bunun dışındaki diğer vahiy şekilleriyle gelmişlerdir. Ancak bunların manaları vahiyyle gelirken lafızları peygamberimize aittir. Zaten hadislerin Kur'an'dan ayrıldığı taraf da burasıdır. Onun için hadisleri manalarıyla nakletmek caiz görülmüştür.⁵⁸

Muhammed Hamidullah hoca ise; vahyin, bizzat Hz. Peygamber (as) tarafından iki sınıfa ayrılmış olduğunu belirtir. Bazı durumlarda O: "Bu Allah'ın katındadır; onu yazı ile tespit edin, ezberleyin ve namazlarınızın belli yerlerinde tilâvet edin" diyor. İşte bu işaret ettiği şey, Kur'an-ı Kerim çerçevesine girer. Diğer bazı durumlarda ise O: "Bunu söyle yapın" diyor ve hatta bazen hiçbir söz (hadis) sarf etmeksizin sadece belli bir şekilde hareket edip işliyordu ve bütün bu gibi durumlarda yazı ile tespit emrini vermiyordu. İşte bu halde karşımıza vahy-i matlûv ile vahy-i gayri matlûv farkı çıkar; bu ikinci sınıfa girenler, umumiyetle Hz. Peygamber'in "söz, fiil ve takrirleri olduğunu söyler.⁵⁹ Kuran'a nazaran Peygamber, her ne söylediye vahiy üzerine söyledi. Bununla beraber bütün söylediklerinin

⁵²Bakara,2/ 97; Nahl,16/102; Şuara',26/ 193.

⁵³İbnHazm, *İhkâm fi-Usulî'l-Ahkâm*, Beyrut,1985, I,95; İzmirli Muhammed Fadıl, *Mir'atu'l Usul Haşiyesi*, Bosnalı Hacı Muharrem efendi Matbaası, s,197.Karakaya Hasan, *Fıkıh Usûlü*, Buruc Yayınları, İstanbul-1998,s,74; Muhammed Salih Ekinci, *Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet*, Rağbet Yayınları, İstanbul-2004,s,143; Mevdüdi, *Sünnetin Anayasal Niteliği*, (çev. N. Ahmet Asrar), İstanbul, 1997, s, 94.

⁵⁴Reşit Rıza, *Tefsir'ul Kur'an-ul Hâkim Menar*,Darul Kutup el-İlmiyye, Beyrut, 1999,VIII,308-309; Güngör Mevlüt, *Kur'an'a Göre Kur'an'dan Başka Vahiy Var mıdır?* Tefsirin Dünü Bu Günü Sempozyumu, 22-23 Ekim 1992 Samsun, s,127.

⁵⁵Koçkuzu, Ali Osman, *Rivayet İlimlerinde Haber-i Vahitlerin İtikat ve Teşri Yönlerinden Değeri*, Ankara, 1988,s,38-43.

⁵⁶Subhi Salih, *Hadis İlimleri ve İstılabları*, Terc. M. Yaşar Kandemir Ankara, 1988,s, 261.

⁵⁷Ebu Abdullah Muhammed b.İdris eş-Şafî, *Tefsiru'l İmam-i eş-Şafî Cemî ve Tahkik Ahmedb.Mustafa el-Ferran, Daru'tTedmiriyye, Memeleketu'lArabiyetu es-Suudiyye,1427/2006,II,628;ÖnkâlAhmet,Vahiy-Sünnet İlişkisi ve Vahy-i Gayr-i Metlûv,Kur'an ve Sünnet Sempozyumu,1-2 Kasım, 1997,s,4.*

⁵⁸İbnHazm, *İhkâm fi-Usulî'l-Ahkâm*, I, 95.

⁵⁹Hamidullah, Muhammed, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, (Türkçesi: Salih Tuğ), İstanbul 1993,s,16.

namazlarda okunmasını emretmedi. Böyle vahy-i metluv ile vahy-i gayri metluv arasındaki fark ortaya çıktığını söyler.⁶⁰

“Vahiy Gerçeği” adlı kitabında vahiy-Sünnet ilişkisini inceleyen M Zeki Duman; “Hz. Peygamber’in Sünnet’i ne vahiydir ne de vahyin çerçevesi dışındadır.” ifadesiyle yeni bir yorum şekli getirmektedir.⁶¹Vahy-i gayr-i mevluv tabiriyle alakalı olarak da "Allah, hal ve gelecekle ilgili bir takım olaylar olmadan ve hakkındaki ayetler de indirilmeden önce herhangi bir biçimde veya ilham yoluyla Rasulüne haber vermiş olduğu şeyin vahy-i gayr-i metluv olduğunu" ⁶²söyler.

Mevdudî ise; “O, hevedan (kendi istek, düşünce ve tutkularına göre) konuşmaz. O (söyledikleri), yalnızca vahyolunmakta olan bir vahiydir. ⁶³“ayetlerini tefsir ederken şöyle der:

Hz. Peygamber’in (as) İslâm’ı tebliğ, Kur’an’ı beyan ve izah niteliği taşıyan sözlerinin tümünün vahiy kaynaklı olduğuna bunları hevasından uydurduğunu söylemenin tehlikeli ve yanlış bir düşünce olduğunu belirtir.⁶⁴

Çünkü Hz. Peygamber, (as) Allah tarafından tayin edilmiş resmi bir sözcü gibidir. Bu tür vahiy, kelimesi kelimesine Kur’an gibi olamasa da, Hz. Peygamber’in (as) söylediği bu sözler yine de vahiy ilmine dayandığını söyler. Ancak Kur’an ve Hz. Peygamber’in (as) sözleri arasındaki fark, Kur’an’ın anlamıyla birlikte kelimelerinin de Allah kelamı olması, buna karşılık Hz. Peygamber’in (as) sözlerinin, Allah tarafından öğretilmiş olmasına rağmen, lafızların Peygambere ait olmasıdır. Bu bakımdan, Kur’an’a, “Vahiy Celi Hz. Peygamberin bu tür sözlerine “vahy-i Hafî⁶⁵denilir.

Ayrıca bazı İslâm âlimleri ise, "vahy-i zahir" ve "vahy-i batın" tabirlerini kullanmışlardır. Vahy-i zahir’i ise üç kısma ayırmışlardır.

a-Kur'an-ı Kerim

b-Meleğin Hz.Peygamber'in kalbine bir bilgiyi kelamsız ilkası (hatıru'l-melek)

c-Hiç kuşkuyla mahal olmayacak şekilde Hz. Peygamberin kalbine ilham.

Rasulullah'ın re'y ve içtihadı sonucu ulaştığı ve Cenab-ı Hak tarafından aksi belirtilmeyerek takrir edilen uygulamaları ise “Batini Vahiy” olarak isimlendirmişler.⁶⁶

Ayrıca, el-Evzaî (D.88/707-ö.157/774) tabiinden Hassan b. Atıyye'nin "Cibril, Kur'an'ı indirdiği gibi, sünneti de Peygambere getiriyordu."⁶⁷dediğini nakleder.

Ayrıca Kur'an'a baktığımız zamanda, Kur’an dışında vahyin bulunmadığına dair bir kayıt olduğunu görmediğimiz gibi, Hz. Peygamber'in Yüce Allah ile Kur'an'ın dışında da irtibatı olduğuna ve O'ndan vahiy aldığına dair pek çok işaret görürüz.⁶⁸

Sonuç olarak vahyin mahiyetinin kavranması ve gerçekleşme şeklinin bilinmesi insan için mümkün değildir. Ancak Resûl-i Ekrem’in sâdik rüyaları vahye benzetmesinden hareketle onu bir tür ruhî-mânevî idrak şeklinde kabul etmek mümkündür. Nitekim Gazzâlî ve İbn Haldûn, insanlara ulvî âlemdeki olayların teyit ettiği sadık rüyalar aracılığıyla bazı bilgilerin geldiğini ve bunların ulvî âlemin varlığına açık kanıtlar teşkil ettiğini söyler.

⁶⁰Hamidullah, Muhammed, *Muslim Conduct Of State* (çev. İslamda Devlet İdaresi, İstanbul, 1963, s, 16.

⁶¹Duman M. Zeki, *Vahiy Gerçeği*, Ankara 1997, 112.

⁶²Duman, a.g.e., s 131.

⁶³Necm, 53/ 3-4

⁶⁴Mevdudî, Tefhim, Mevdudî, *Tefhimü'l Kur'an*, çev., Muhammed Han Kayanî vd. İnsan Yayınları, İstanbul, 2003, VI, 14.

⁶⁵Mevdudî, *Tefhim*, VI; 14.

⁶⁶İbn Hazm, *İhkâm fi Usul'l-Ahkâm*, 1, 95; Karakaya, *Fıkıh Usûlü*, s. 74; *Ekinci*, Muhammed Salih, *Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet*, s, 143; Mevdudî, *Sünnetin Anayasal Niteliği*, s. 94, (çev. N. Ahmet Asrar), İstanbul, 1997, İzmir, Muhammed Fadıl, *Mir'atu'l Usul Haşiyesi*, s. 197.

⁶⁷Darimî, Ebu Muhammed Abdurrahman, *Sunen-i Darimî*, Mukaddime Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, Mukaddime Bab, 49, I, 117; Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebibekir, *El-Cami'ul Ahkamî'l Kur'an*, thk. İmad Zeki el-Bardudî- Hayri Said, Daru'l Kutubi'l Misriyye, Kahire, 2012, *Tefsir*, I. 33.

⁶⁸Güngör Mevlüt, *Kur'an'a Göre Kur'an'dan Başka Vahiy Var mıdır?* Tefsirin Dünü Bu Günü Sempozyumu, 22-23 Ekim 1992 Samsun, s, 127.

İnsanların elinde bulunan semavî kitaplar vahyin somut delilleridir.⁶⁹ Dinî açıdan vahyin imkânı ise açıktır ve dinî bilgilere göre vahiy meleği Cebrail, Allah'ın yarattığı ruhanî bir varlıktır. Bundan dolayı adı Rûhulkudûs ve Rûhulemîn'dir.⁷⁰İnsandaki ruh da kendisine Cebrail vasıtasıyla üflenmiştir.⁷¹ Dolayısıyla Kur'an'da "Allah'ın ruhu"⁷² diye nitelendirilen Cebrail'in Allah'ın emriyle insana üflenen ruhla ilişki kurması mümkündür.⁷³ Önceki ilâhî kitaplar tahrife uğrayıp asıl şekillerini kaybederken Kur'an-ı Kerim aslî şekli ile korunmuştur.⁷⁴ Öte yandan Kur'an, önceki ilâhî kitapların esasları yanında insanlığın yeni ihtiyaçlarını karşılayacak bilgi ve hükümler de içerdiğinden eski kutsal kitaplara olan ihtiyacı ortadan kaldırmıştır.⁷⁵

SÜNNET VAHİY İLİŞKİSİ

1.Sünnetin Vahiy Olduğunu Kabul Edenlerin Görüşü ve Delilleri

Öteden beri İslâm âlimleri, Sünnet'in vahiyle ilişkisi konusunu tartışmışlar ve farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Sünnet'in vahiy olup olmadığı Sünnet'in vahiy ile olan ilişkisini araştırıp bu sorulara cevap aramışlar, ancak ittifak edemedikleri gibi birbirlerine tamamen zıt farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Şimdi bu konuda ortaya çıkmış eski-yeni bazı görüşleri ana hatları, temel fikirleri ve kısaca belli başlı delilleri ile incelemeye çalışalım:

Peygamber (as) Efendimizin, kendisine inen Kur'an ayetlerini tebliğ etme görevi olduğu gibi, tefsir, açıklama ve uygulama gibi görevleri de vardır. Hz. Peygamber'in Kur'an'ı tefsir ve açıklarken koymuş olduğu bir takım emir, yasak vb. uygulamalarının kaynağı ve dayanağının ne olduğu konusu hep tartışılmıştır. Kimisine göre Hz. Peygamberin bu tür talimat ve uygulamalarının Kur'an dışında Cenab-ı Hak'dan aldığı vahiy veya ilhamla gerçekleştiği kabul görürken, diğer bazı İslâm âlimlerine göre ise, bu kabilden icraatlarının dayanağı Hz. Peygamberin kendi rey ve icihadlarına dayandığı kabul görmektedir. Söz konusu icihadlarının kaynağı ise toplumun örf ve adetlerinden ya da Yahudilik, Hristiyanlık gibi önceki dinlerin hükümlerine dayandığı görüşü ileri sürülmektedir. Bu durumda Sünnet'in bağlayıcılığı ve kıyamete kadar geçerliliği konusunu nasıl değerlendirmek icap deacağı ve benzeri sorular, Müslümanların önünde duran ve doğru olarak cevaplandırılması gereken olarak durmaktadır. Şimdi önce Sünnet'in vahiy olduğunu kabul eden bazı İslâm âlimlerinin temel görüşlerini ve dayandığı delillerini açıklamaya çalışacak daha sonra ise Sünnet'in vahiy ile bir ilişkisinin olmadığını savunanların görüş ve delillerini ortaya koyacağız.

Tabiun âlimlerinden Hasan b. Atiyye şöyle demektedir: Cebrail Rasulullah'a aynı Kur'an'ı indirdiği gibi sünneti indirir ve Ona Kur'an'ı öğrettiği gibi öğretirdi.⁷⁶

İmam Mâtürîdî, Resûlullah'a tebliğ edilen vahiy üç gruba ayırır.

1. Kur'an vahiy. Resûl-i Ekrem'e gelen vahiyden öncelikle bu vahiy anlaşılır.
2. Beyan vahiy. Hz. Peygamber'e Cebrâil vasıtasıyla veya Allah'ın dilediği başka bir şekilde tebliğ edilip Kur'an'daki helâl ve haramları açıklayan vahiydir.
3. İlham ve ilham vahiy. İnsanlar hakkında Allah'ın bildirdiği şekilde hüküm vermenin gerekliliğinden söz eden ayetin⁷⁷ işaret ettiği vahiydir. Resûlullah'ın dinî konularda yaptığı açıklamalara ilişkin olarak Allah'tan gelen ve doğruyu hissettiren ilhamlardan meydana

⁶⁹İmam Gazâlî, İhyauUlumi'd Din (Trc) Ahmet Serdaolu, Bedir Yayınları, İstanbul, 1992, III, 57; İbnHaldun, *Mukaddime*, (Trc,) Halil Kendir, Yeni Şafak Kültür Armağanı, İstanbul, 2004) I, 139.

⁷⁰*Nahl*, 16/102; *Şuara*, 26/193.

⁷¹ *Embiya*, 21/91.

⁷² *Şuara*, 42

⁷³ *Meryem*, 19/17

⁷⁴ *Hicr*, 15/9.

⁷⁵ Geniş Bilgi için Bkz. *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* Yavuz, Yusuf Şevki, *Vahiy Maddesi*, XXXXII, 440-443.

⁷⁶ Darimî, Ebu Muhammed Abdurrahman, *Sünen-i Darimî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, Bab, 49, I, 117

⁷⁷ Maturidî, Muhammed İbn Muhammed İbnMahmud Ebu Mansur el-Maduridî, *Te'vilatu Ehli Sünne*, Tahkik Mecdi Baslum, Daru'lKutubi'lİlmiyye Beyrut, 1426/2005, IX, 168.

gelir⁷⁸ Hz. Peygamber'e Kur'an dışında vahyin geldiğini gösteren delillerden biri de Kur'an'ın yanı sıra hikmetin de indirildiğini ve kendisine daha önce bilmediği şeylerin öğretildiğini açıklayan ayetlerdir⁷⁹ Sünnete sınımsız sarılmayı emreden hadisler de bu konudaki delillerden sayılır. Buna göre, hikmet sünnete tekabül eder. Ayrıca bazı ibadetlerin ayrıntıları da sünnetle sabittir⁸⁰ Kur'an'da kıblenin Mescid-i Harâm'a çevrildiği bildiren ayetler⁸¹ olmasına rağmen bundan önce kıblenin Mescid-i Aksâ olduğuna dair açıklama yer almaz. Bu da Hz. Peygambere Kur'an dışında vahyin geldiğini göstermektedir. Ancak bu, Hz. Peygamberin hiç ictihad etmediği anlamını ifade etmez.⁸²

İmam Maturudî'nin bu açıklamaları gibi, İmam eş-Şafî, İbn Hıbban, İbn Hazm, İbn Abdî'l-Berr, İmam el-Gazzalî, Ebu'l Beka, İmam es-Serahsî, Beyhakî, müfessirlerden Razi ve Alusî gibi İslâm âlimi sünnetin tamamının vahiy olduğu görüşünü kabul eder.⁸³ Vahiy ve Sünnet konusunda önemli görüşleri olan çağdaş âlimlerden Muhammed Hamidullah, Mevdudî, Talat Koçyiğit, *Akıl-Vahiy Dengesi Açısından Sünnet* adlı kitabın müellifi Mehmet Erdoğan, *Sünneti Terk Kur'an'la Amel Meselesi* adlı çalışmanın yazarı Mahmut Deniz kuşları da bu görüşü savunanlar arasındadır.⁸⁴ Burada bu İslâm âlimlerinin tamamının düşünce ve fikirlerini ayrı ayrı ele alma, delillerini uzun uzadıya inceleme imkânına sahip değiliz. Ancak bu görüşün genel bir özetini sunarak belli başlı delillerini sunmaya çalışacağız.

Müctehid âlimlerimizden İmam Şafî "*Andolsun ki Allah, mü'minlere, içlerinde kendilerinden onlara bir peygamber göndermekle lütufta bulunmuştur. (Ki O) Onlara ayetlerini okuyor, onları arındırıyor ve onlara Kitabı ve hikmeti öğretiyor. Ondan önce ise onlar apaçık bir sapıklık içindeydiler.*"⁸⁵ Ayetini ve diğer benzer ayetleri⁸⁶ zikrettikten sonra der ki: "Allah Teala, Kitap deyince Kuran'ı, hikmet ile de Hz. Peygamber (as)'ın sünnetini kastettiğini söyleyerek, bu görüşün Kuran'ın ifadesine uyduğunu belirtir. Buradaki hikmetin Hz. Peygamber (as)'ın sünnetinden başka bir şey olmadığını söyler. Zira Allah'ın hikmeti Kuran'la yan yana zikretmesi ayrıca Peygambere itaati ve herkese onun emrine uymayı farz kılması bunun önemli delili olduğunu gösterir.⁸⁷

İbn Kayyim el Cevziyye ise: "Allah Teala kendisine ve Rasulü'ne itaati emretti. Peygambere emrettiklerini, Kitab'a arz etmeksizin bizatihi kendisine itaatın vacip olduğunu bildirmek için 'peygambere de itaat ediniz' buyurarak "itaat" emrini tekrarladı.⁸⁸ Hz. Peygamber (as) bir emir verdiği zaman, o emir Kuran'da bulunsun bulunmasın, mutlak ve müstakil olarak kendisine itaatın vacip olduğunu bildirdi. Çünkü O'na, Kitap ve beraberinde benzeri değerde sünnet verilmiştir.⁸⁹ Allah, Ashab-ı Kiram'ın, Hz. Peygamber ile toplu bir işteyken ondan izin almadan herhangi bir yola ve yere gitmemelerini, iman gereklilerinden kılınca,⁹⁰ O'nun izni olmadan ilmi bir görüşe ve hükme gitmemeleri daha öncelikli olarak iman bir gereği olmaktadır. Hz. Peygamberin (as) böyle bir konudaki izni ise getirdiği vahiy ve sünnetin o şeye izin verdiğini göstermesi ile bilinmektedir."

Mevdudî, "*Sünnet'in Anayasal Niteliği*" adıyla Türkçeye çevrilen çalışmasında konuya akli yönden şöyle yaklaşır: "Akıl ve mantık, hiçbir şekilde bir kişinin hem Allah tarafından peygamber olarak tayin olunduğunu hem de peygamberlik vazifesini kendi düşünce, görüş, kişisel kanaat ve eğilimlerine göre yerine getirmek konusunda serbest bırakıldığını kabul

⁷⁸ Yavuz Yunus Vehbi, Vahiy Maddesi, Diyanet İslâm Ansiklopedisi XXXXII,440-443

⁷⁹ Al-i İmran,3/164; Nisa,4/113; Ahzab,33/34.

⁸⁰ İbnHambel,el-Musned,I,51; III,59; Buhari,Bedu'l Halk,6; Muslim,Mesacid,166

⁸¹ Bakara,2/143-149

⁸² Tevbe,9/43; F.Razi, Tefsir,IV;641.

⁸³ Önkâl Ahmet, Vahiy-Sünnet İlişkisi ve Valy-i Gayr-i Metluvv,Kur'an ve Sünnet Sempozyumu,1-2 Kasım, 1997, s,56.

⁸⁴ Önkâl, a.g.mk.s,3

⁸⁵ Al-i İmran,3/ 164

⁸⁶ Nisa,4/113; Ahzab,33/34.

⁸⁷ Eş-Şafî, Ebu Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbas b. Osman, b. Şafî, b Abdul Mutalib b. Abdulmenaf el-Metlubi el-Kureyşî el-Mekki, (ö.204) Tefsiru'l İmam Şafî Daru'l Tedmiriyye, Memlektu'l Arabiyye Suudiyye,1427/2006,II,668.

⁸⁸ Maide,5/92

⁸⁹ Ebu Davud, Sünen-i Ebu Davud, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

⁹⁰ Sünnet,6; Tirmizî, Sünen, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, İlim,10.

⁹⁰ Nur,24/62.

edemez. Küçük ve önemsiz bir hükümet bile tayin ettiği vali veya büyükelçiye özel talimatlar gönderir, faaliyetlerini denetler, gerekirse ikaz ve tashih eder; taktikler verir. ⁹¹

Yine Mevdudî, “O, *hevadan (kendi istek, düşünce ve tutkularına göre) konuşmaz. O (söyledikleri), yalnızca vahyolunmakta olan bir vahiydir.* ⁹²“ayetini yorumlarken Kur’an’ın bütün sözlerinin vahiy olduğunu belirterek, Hz. Peygamberin sözlerini ise üç kısma ayırır.

1) Hz. Peygamber’in (as) İslâm’ı tebliğ, Kur’an’ı açıklama ve izah niteliği taşıyan sözlerinin tümünün vahiy kaynaklı olduğunu söyleyerek, bu manadaki sözlerinin hevasından uydurduğunu söylemek mümkün değildir.

Ancak Kur’an ve Hz. Peygamber’in (as) sözleri arasındaki fark, Kur’an’ın anlamıyla birlikte kelimelerinin de Allah tarafından nazil olması, buna karşılık Hz. Peygamber’in (as) izah niteliğindeki sözlerinin, Allah tarafından öğretilmiş olmasına rağmen, kelimelerinin kendisine ait olmasıdır. Bu bakımdan, Kur’an’a, “Vahyi Celi”⁹³ Hz. Peygamber’in (as) bu tür sözlerine de “Vahyi Hafî”⁹⁴ denilir.

2) Hz. Peygamber’in (as) Müslümanların lideri olması münasebetiyle Allah’ın kelimesini yüceltmek ve dini ikame etmek için mücadele ederken muhtelif zamanlarda verdiği emirleri kapsayan sözleri. Bu mücadele boyunca Hz. Peygamber, (as) zaman zaman sahabeyle istişarede bulunmuştur. Bu istişareler sonunda O, bazen kendi reyinden vazgeçip, sahabelerin görüşünü kabul etmiştir. Bazen de sahabeler “Bu sizin kendi sözünüz mü yoksa Allah’ın vahyi midir?” diye sormuşlar, O da “Benim sözümdür.” karşılığını vermiştir. Bazen Hz. Peygamber (as) içtihat edip, bu doğrultuda emir verdikten hemen sonra, Allah Teâlâ, Onun buyruğunun aksini bildiren ayetler inzal etmiş ve bunun üzerine Hz. Peygamber (as) yanlış olan içtihadını düzeltmiştir. Buna göre Hz. Peygamber’in içtihadlarının Allah tarafından teyit edilenler veya düzeltilenleri düzeltilmiş şekliyle vahiydir. “Vahyi Hafî” gurubuna girer Zaten yanıldığında Allah Teâlâ hemen onun söz konusu yanlışını “Vahyi Celi” ile düzeltmiştir.

3) Hz. Peygamber’in (as) bir insan olması hasebiyle, peygamberlikten önce ya da sonra, Nübüvvet ile ilgili olmayan sözleri. Bu bağlamda öncelikle bilinmesi gereken husus, kâfirlerin Rasûlullah’ın bu tür sözleriyle ilgili itirazlarının bulunmayışdır. Onlar Hz. Peygamber’i, yukarıdaki iki kategoriye giren sözlerinden ötürü, dalaletle suçluyorlardı. Dolayısıyla söz konusu ayette Hz. Peygamber’in (as) Nübüvvet ile ilgisi bulunmayan sözleri kastedilmemektedir. Ancak yine de belirtmek gerekir ki, Hz. Peygamber’in (as) bu tür sözleri bile hak ve doğruluğun dışında başka bir şey ifade etmez. Çünkü Allah, Onu takva timsali bir peygamber olarak göndermiştir. Bununla birlikte Hz. Peygamber’in (as) her sözü vahyin nuruyla aydınlanmıştır. Nitekim Ebu Hureyre’nin rivayetine göre, Rasûlullah (as) “Ben Hak’tan başka hiç bir şey söylemem” dediğinde ashaptan biri “Ya Rasûlallah ama siz bazen bizlerle şakalaşıyorsunuz” diye sorunca O, “Ben gerçekten de Hak’tan başka bir şey söylemem” demiştir. Amr b. el-As’ın oğlu Abdullah şunları anlatıyor: “Ben Hz. Peygamber’in (as) ağzından çıkan her sözü yazıyordum. Bunun üzerine bazı kimseler bana, “Sen Rasûlullah’ın (as) söylediği her sözü yazıyorsun. Oysa O, bazen kızgın bir halde de konuşur” deyince, ben de yazmaktan vazgeçtim. Bir defasında da bu hususu Rasûlullah’a arz ettim. Bunun üzerine O, “Sen yaz. Canımı elinde tutan Allah’a yemin ederim ki, benim ağzımdan Hak’tan başka bir şey çıkmaz” dedi.”⁹⁵

Bu görüşe göre Hz. Peygamber, herhangi bir emir ve hükmünde, davranışında, sözünde veya takririnde ya doğrudan doğruya Cenab-ı Hak’dan Cibril vasıtasıyla aldığı Kur’an dışı bir vahye veya bir ilhama göre hareket etmiştir ya da her ne kadar kendisi ichtihad etmişse de şayet Cenab-ı Hak tarafından ikaz olunmamışsa O’nun sözü, fiili veya takriri Cenab-ı Hak tarafından onaylanmıştır. Cenab-ı Hak’ın, Hz. Peygamber’in sünnetini takriri, o şeyin Allah katında mevcut hükme mutabık olduğunu, doğru ve gerçek olduğunu gösterir. Nasıl

⁹¹Mevdudî, Sünnetin Anayasal Niteliği, 261-262.

⁹²Necm, 53/ 3-4

⁹³Mevdudî, Tefhim, V, 13; Vahyi Celi: Açık vahiy yani Kur’anda bulunup, tilavet edilen vahiy

⁹⁴Mevdudî, V, 13; Vahyi Hafî: Gizli vahiy yani Kur’anda bulunmayan, vahyi-i gayri metluv denilen vahiy

⁹⁵Ebü Dâvûd, H. No: 3646; İbn Hambel, *Müsned*, II. S, 162, 192. Mevdudî, *TefhimulKur’an*, V, 14.

Hız. Peygamber'in takriri Sünnet sayılıyorsa aynen o şekilde Cenab-ı Hakk'ın takriri de vahiy hükmündedir.⁹⁶

Hız. Peygamber'in Sünnet'inin vahiy mahsulü olduğunu savunan âlimler, O'nun icthad fonksiyonunu reddetmemektedir; hatta onlara göre Hız. Peygamber içtihadında yanılabilirliğini de kabul etmektedir. Ama O'nun hiçbir hatasının düzeltilmeden bırakılmadığını⁹⁷ ve bu uyarının geciktirilmeden hemen yapıldığını kabul ederler.⁹⁸ Böylece Hız. Peygamber her an vahiyyle yüz yüze ve devamlı vahyin kontrolünde olduğundan Kur'an'ın hükümlerine itaat nasıl mutlaka gerekiyorsa Sünnet'in hükümlerine de aynen o şekilde kesin bir itaat gerekli olduğunu söylerler. Sünnet'in Kur'an vahyinden farkı ise sadece lafızları itibarıyla. Kur'an ayetleri Levh-i Mahfuz'da yazılıdır, mucizedir, onlarla ibadet olunur ve namazlarda tilavet edilir, Hız. Peygamber'in veya Cibril'in herhangi bir tasarrufu yoktur. Hadisler ise Cibril'e ve onun vasıtasıyla Hız. Peygamber'e sırf mana olarak nazil olmuş ve Hız. Peygamber bu manaya söz ve ifadeye çevirmiştir.⁹⁹

Sonuç olarak diyebiliriz ki bu görüş sahiplerinin delilleri, kuvvetli delillerdir ve Sünnet'te vahiy unsurunun varlığına açıkça delalet ederler; ancak bu deliller, kanaatimizce Sünnet'in tümünden vahiy mahsulü olduğunu göstermez. Dolayısıyla Peygamberimize Kur'an dışında gelen vahiy ispatlayan tüm hadis külliyyatının vahiy olduğunu savunduğumuz sonucu çıkarılmamalıdır. Ancak din konusunda söyledikleri ve Kur'an tarafından teyid ve takrir edilen Sünnet'i icthad dahi olsa vahiy kaynaklıdır.

Kur'an-ı Kerimden Deliller

Hız. Peygambere Kur'an'dan başka vahyin geldiğini savunan İslâm âlimleri bu görüşlerini kanıtlamak için Kur'an'dan deliller getirirler. Bundan dolayı biz burada her şeyden önce, Rasulullah'a Kur'an'dan başka vahyin indiğine dair Kur'ânî delillerinden söz edecek, ardından da Sünnetten delilleri açıklamaya çalışacağız. Ancak Kur'an'dan delilleri açıklarken baştan konumuzu sınırlandırdığımız için sadece Ahzab,33/37. âyet ile Tahrir,66/3. âyetini açıklayarak diğer ilgili ayetleri ise birer cümle ile sunacağız.

1-Yüce Rabbimiz Tahrir Süresi'nin üçüncü âyetinde şöyle buyuruyor:

“Peygamber, eşlerinden birine gizlice bir söz söylemişti. Fakat eşi, o sözü başkalarına haber verip Allah da bunu Peygamber'e açıklayınca, Peygamber bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. Peygamber bunu ona haber verince eşi: Bunu sana kim bildirdi? Dedi. Peygamber: Bilen, her şeyden haberdar olan Allah bana haber verdi, dedi.”¹⁰⁰

Ayetten de anlaşıldığına göre Peygamber efendimiz, hanımlarından birine gizli bir söz söylüyor. Hanımı da bunu annelerimizden diğerine veya başka bir kimseye haber verince Allah Teâlâ Peygamber Efendimize vahiyyle durumu bildiriyor. Allah'ın bildirdiği bu şeylerin bir kısmını, Peygamber (as) hanımına bildiriyor, bir kısmını ise bildirmiyor. Böyle bir durumla karşılaşan hanımı ise bunu kimin bildirdiğini soruyor, Peygamber Efendimiz de “Bilen, her şeyden haberdar olan Allah bana haber verdi”.

Peygamberimizin zevcesine bildirdiği kısım hakkında bazı rivayetler varsa da¹⁰¹ Kur'an'ı Kerim'in her hangi bir yerinde Yüce Allah'ın Resulüne bildirdiği bu şeyin metnini vermemiştir. Yani Rasulullah'ın eşine bildirdiği kısım ile bildirmediği kısmın metni Kuran'da yoktur. Tefsirlerde ise Hız. Peygamberin Hafsa validemize senin baban ile Hız. Ayşe'nin babası benden sonra halife olacaklardır. Dediğini ve bunu Ayşe'ye anlatma dediği halde Hafsa validemiz anlatmış aralarında konuşunca Yüce Allah Hız. Peygambere bildirmiştir. Başka bir rivayette ise Mariya'yi kendisine haram kıldığına dair bir sır idi.¹⁰²

⁹⁶Abdulğani Abdülhalık, *Huciiyyetü's-Sünne*, Beyrut 1986,s, 222.

⁹⁷Serhasi, Şemsüddin, *Usulü's-Serhasi*, Beyrut, 1973, II,68.

⁹⁸Sabuni, Nureddin, *Maturidiyye Akaidi*, çev. Bekir Topaloğlu, Ankara, 1979, s,122.

⁹⁹Kasimî, Cemaluddin, *Kavâidü't-Tahdis*, Beyrut, 1987, s,58.

¹⁰⁰*Tahrir*,66/3

¹⁰¹Buhari, Tefsir el-Kur'an, Sure: 66, bab: 1. Ayrıca bakınız: VehbeZuhayli, et-Tefsirü'l-Münir, Risale Yayınları: 14/544-545.

¹⁰²Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Cami'ul Beyan fi Te'vili'l Kur'an*, thk. AhmedAbdurrezak el-Bekri, Muhammed Adil Muhammed, MuhammedAbdullatif Halef MamudMursiAbdu'l Hamid, Daru's Selam Kahire, 1433/2012,X,8101-8102;Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebibekir, *El-Cami'ulAhkami'l Kur'an*, thk. İmad Zeki el-Bardudi- Hayri Said, Daru'lKutubi'lMisriyye, Kahire, 2012.,XVII,133-134; er-Razi Fahreddin,

Vahiy ise Allah'ın Rasulüne olan bildirimlerini taşır. İşte, yine böyle bir bildiriye getirmiş olan Allah'ın vahyi, metniyle Kuran'da mevcut olmayıp "vahyi gayri metluv" ile Rasulullah'a bildirilmiştir.¹⁰³ Allah bildirdiğine şahadet ederken, Rasul de "Bilen, her şeyden haberdar olan Allah bana haber verdi."¹⁰⁴ demıştır.

Bu kadar açık bir işaretve ima ileYüce Allah'ın, hanımları arasında ki basit bir konuşmanın Kur'an'dan ayrı, Peygamberine vahiy indirdiği belli iken, şu Kur'an'ın ayetlerininindışında Allah'ın vahiy göndermeyeceğini iddia etmenin doğru bir gerekçesi olamaz.

2-“ Yüce Rabbimiz Ahzab Süresinin 37. âyetinde şöyle buyuruyor:

“(Resûlüm!) Hani Allah'ın nimet verdiği, senin de kendisine iyilik ettiğin kimseye: Eşini yanında tut, Allah'tan kork! diyordun. Allah'ın açığa vuracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliyordun. Oysa asıl korkmana lâyık olan Allah'tır. Zeyd, o kadından ilişğini kesince biz onu sana nikâhladık ki evlatlıkları, karlılarıyla ilişkilerini kestiklerinde (o kadınlarla evlenmek isterlerse) müminlere bir güçlük olmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir.”¹⁰⁵

Ahzab Suresi 33/37. âyetinin tefsirine geçmeden önce 36. âyetin nuzûl sebebine bakmakta fayda vardır. Zira Zeyd b. Harise'nin Hz. Zeynep ile evlenme sürecini öğrenmeden, Hz. Peygamberin Hz. Zeyneb ile evlenmesini ve bu süreç içerinden Hz. Peygamberin gizlediği şeyin dolayısıyla burada var olduğu kabul gören “Vahy-i Gayr-i Metluv'un mahiyeti hakkında bir bilgi sahibi olamayız. Onun için önce Hz. Zeyneb'in Zeyd b. Harise ile evliliği konusunda yaşanan olaylara dolayısıyla söz konusu âyetin nuzûl sebebine bir göz atmak gerekir. Yüce Allah: “Allah ve Peygamber'i bir şeye hükmettiği zaman, inanan erkek ve kadına artık işlerinde başka yolu seçmek yaraşmaz. Allah'a ve Peygamber'e başkaldıran şüphesiz apaçık bir şekilde sapmış olur.”¹⁰⁶

Tefsir kaynaklarına baktığımız zaman bu âyet Zeyneb b. Cahş hakkında nazil olduğunu görürüz. Peygamberimiz, Müslüman toplumun geçmişten devraldığı sınıf farklarını ortadan kaldırarak insanları tarak dişleri gibi eşitleştirmek ve Allah'tan korkma takva derecesi dışındaki bütün üstünlük derecelerini geçersiz kılmak istiyordu. Oysa o günün toplumunda azad edilmiş köleler, efendiler zümresinden aşağıda bir sınıf sayılıyordu. Peygamberimizin azadlık kölesi ve evlatlığı olan Zeyd b. Harise de bu sınıfın bir üyesi idi. Peygamberimiz bu eski kölesini Haşimoğullarının soylu bir kızı olan Zeynep b. Cahş ile evlendirmeyi düşündü. Böylece Yüce Allah'ın vahy-i gayr-i metluru ile bu sınıf farklılığını geçersiz kılarak toplumda tam bir eşitlik sağlamayı amaçlamıştı. Bu sınıf farklılığı bilinci o kadar köklü ve o kadar katı idi ki, onu ancak Yüce Allah'ın direktifi ve Peygamberin bizzat bir uygulamasıyla ancak ortadan kaldırılabilirdi. Müslüman toplum bu uygulamayı örnek olarak kabul edebilecek ve bu sayede tüm insanlık bu yolda yürüyebilecekti. Böylece Allah Zeyd'in, Rasulullah'ın evladı olmadığını, İslam'da böyle bir şeyin olmadığını ve evladı olmadığını için de kişinin evlatlığının eşini boşadığı zaman, onunla evlenmesinde bir mahzur olmadığını göstermek istemişti. Bunun için Cenabı Allah bunu bizzat Hz. Peygamber'in kendi nefsi üzerinde uygulamak istemiş ve Rasulullah'a, Zeyd'i Zeyneb ile evlendirip Zeyd ile Zeyneb'in ayrılmalarında sonra Peygamber (as) ın Zeyneb ile evlenmesini murad etmişti.¹⁰⁷

Ebu Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer, Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Gayb, nşr. Darü'l-Fikr, Beyrut,1425-1426/2005,XXX,39.

¹⁰³Muhammed Salih Ekinci, Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet, s,145

¹⁰⁴Ahzab,33/53

¹⁰⁵ Ahzab,33/37.

¹⁰⁶Ahzab,33/36.

¹⁰⁷İbnKesir, Ebu'lFida İsmail el-Kureşied-Dimeşki, *Tefsiru'lKur'ani'l Azim*, Dar'ul-Marife, Beyrut, 1982,III,489-490; İbnü'l Arabî, Ebu Bekir, *Ahkamu'l Kur'an*,Darü'lKutubi'lİlmiyye, Beyrut, 2003,III, 1539; Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Prof. Dr. Mustafa Çağrıç, Prof. Dr. İbrahim Kafi Dönmez, Prof. Dr. Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu*: IV/350-351 Kutub, Seyyid, *Fizilâl-il-Kur'an*, çev. M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa, Hikmet Yayınları, İstanbul, trs.,XII,36; Mevdudî, *Tefhim*,IV;424; Havva Said, *el-Esas Fi't Tefsir*, Trc M. Beşir Eryarsoy, Şamil Yayınları, İstanbul, 1992.XI,410; Derzeze, M. İzzet, *Et-Tefsiru'l Hadis*, çev., Ekrem Demir-Şaban Karataş, Mehmet Baydaş vd., Ekin Yayınları İstanbul,1998,VI,30..

Bu ayetin¹⁰⁸ nüzülü ile ilgili farklı üç kişi üzerinde rivayetler öne çıkmaktadır. İsimler farklı olsa da tema aynıdır. Bu rivayetler kaynaklarımızda şöyle yer almaktadır.

İbn Abbas, Katâde, İkrime ve Mukatil bin Hayyan, bu ayetin Hz. Peygamber, Hz. Zeyneb'i Zeyd için ailesinden isteyip Zeyneb ve ailesinin bunu kabul etmediği zaman nazil olduğunu söylerler. İbn Abbas'a göre Hz. Peygamber (as) bu teklifi yaptığında Hz. Zeyneb, önce Hz. Peygamberin kendisi için istediğini sanmıştı. Fakat durumu anlayınca "Ben ondan nesepece daha soyluyum" demiştir. İbn Sa'd onun: "Ben onu kendime layık bulmuyorum. Ben doğuştan bir Kureyşliyim." dediğini söyler. Zeyneb'in erkek kardeşi Abdullah b. Cahş da aynı şeyi öne sürerek teklifi reddetmişti. Çünkü Hz. Zeyd Hz. Peygamber'in azatlı kölesi idi, Hz. Zeyneb ise onun halasının yani Abdülmuttalib'in kızı Umeyme'nin kızıydı. Onlar Hz. Peygamber'in (as) Kureyş'inen soylularından biri olan halasının kızını, azatlı kölesi için istemesini hoş görmemişlerdi. Bunun üzerine bu ayet nazil olunca Hz. Zeyneb ile bütün ailesi hemen bu teklifi kabul etmişlerdi. Daha sonra Hz. Peygamber (as) onları evlendirdi, Zeyd'in adına kendi cebinden on dinar ve 60 dirhem mehir verdi, gelinlik elbise ve bazı yiyecekler temin etti.¹⁰⁹

Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem'den yapılan bir rivayete ise: Bu âyet, Ümmü Gülsüm binti Akabe b. Ebu Muiyt/Muayt adlı kadın hakkında inmiştir. Bu kadın, Hudeybiyye Barış antlaşmasından sonra Medine'ye göç eden ilk kadındı. Peygamberimizin eşi olmak istemiş, Peygamberimiz bu teklifi önce kabul etmiş, fakat sonra kendisini evlatlığı Zeyd b. Harise ile evlendirmek istemişti. Fakat Ümmü Gülsüm ve erkek kardeşi: "Biz Peygamberimiz ile hısım olmak istiyorduk" diyerek bu teklifi soğuk karşılamışlardı. Bunun üzerine *Allah ve Rasulü bir işte hüküm verdikleri zaman..:* diye başlayan ayet nazil oldu. Arkasından Peygamber, müminler için canlarından önde gelir' diye başlayan daha geniş kapsamlı ayet nazil oldu.¹¹⁰ İlk ayet somut bir olay hakkında indiği halde bu ayet genel anlamlı idi.¹¹¹

Yine İbn-i Kesir'in Tefsirinde bu konu hakkında şu açıklama ile karşılaşıyoruz: "İmam-ı Ahmed'in Abdurrezzak, Muammer ve Sabit Bennanî kanalı ile bildirdiğine göre sahabilerden Enes şöyle diyor: Peygamberimiz, Ensar'dan bir kadını, azatlı bir eski köle olan Culeybîb için babasından istemişti. Adam 'anasına danışayım' dedi. Peygamberimiz iyi öyleyse, danış dedi. Adam karısına varıp olayı anlatınca kadın Hayır, olmaz. Peygamber bula bula Culeybîb'i mi buldu? Oysa biz kızımızı falancaya, filancaya bile vermeye razı olmamıştık dedi. O sırada kızları perde arkasından ana-babasının bu konuşmasını dinliyordu. Babası durumu Peygamberimize bildirmeye gidince kız annesine Peygamberimizin emrine karşı gelmek mi istiyorsunuz? Eğer o bize o adamı uygun gördü ise bu evliliğe razı olun dedi. Kızın bu sözü ana-babasına dokundu. Bunun üzerine Biz bu evliliğe razıyız dediler. Peygamberimiz Ben de bu evliliği uygun görüyorum dedi. Bunu duyan Medineliler galeyana gelmiş, sokaklara dökülerek Culeybîb'in üzerine yürüyerek korkuttular. Üzerlerine yürüyen Culeybîb, bir süre sonra ölü olarak bulundu. Çevresinde onun tarafından öldürülen birkaç müşrikin cesedi yatıyordu. Sonradan bu kızın evinin Medine'nin en yoksul, en perişan evi olduğunu gözlerimle görmüştüm¹¹² dedi.

Konuya ilişkin üçüncü rivayete baktığımızda o günün toplumuna egemen olan ve İslâm'ın yıkmak istediği, Peygamberimizin değiştirmeyi fiilen, uygulamalı olarak üstlendiği zihniyetin nasıl olduğunu ortaya koymasına bakımından önemlidir. Bu uygulama, İslâm toplumunu, İslâm'ın yeni zihniyetine ve yeryüzü değerlerine ilişkin bakış açısına göre düzenleme çabasının bir parçası olduğu görülür. Böylece İslâm'ın ruhundan kaynaklanan ve İslâm sistemine dayalı özgürlük özleminin önü açılmış oluyordu.

Bu ayet özel bir olay üzerine nazil olmasına rağmen, ayetteki emir ve talimat İslâm anayasa hukukunun temel ilkesidir ve bütün İslâmî hayat sistemi için geçerlidir. Buna göre hiçbir Müslüman fert veya millet, kurum, mahkeme veya parlamento, ya da devletin, Allah ve

¹⁰⁸Ahzab,33/36

¹⁰⁹Taberi, *Tefsir*,XX/271-272; el-Beğavî, Muhyi'sSünne, Ebu Muhammed el Huseyin ibn Mesud, *Mealimu't Tenzil fi Tefsiri'l Kur'an*, Beyrut,1420, III,641; İbn Kesir, *Tefsir*,III, 389; Ayrıca bkz. F.Razi, *Tefsir*,XXV,186; *Kurtubi, Tefsir*,XIV, 130;Kutub, Seyyid, *Fizilâl*, XIII,37; el-Beğavî, *Tefsir*, III,641.

¹¹⁰ Ahzab,33/6.

¹¹¹Taberi, *Tefsir*, XX, 272; Kurtubi, *Tefsir*, XIV;130; Kutub, Seyyid, *Fizilâl*,XIII,37; Said Havva, *el-Esas fi Tefsiri*,XI;425.

¹¹²İbnKesir, *Tefsir*,III, 389; Kutub, Seyyid, *Fizilâl*,XIII,37-38

Rasûlunun hüküm verdiği bir konuda kendi isteğine göre seçme hakkı yoktur. Müslüman olmak, kendi düşünce, davranış ve seçme özgürlüğünü Allah ve Rasûlune teslim etmek demektir.¹¹³

H. Peygamberin Zeyneb'le Evlenmesi ve Gizlediği Şey

*"Allah'ın nimet verdiği ve senin de nimetlendirdiğin kimseye: "Eşini bırakma, Allah'tan sakın" diyor, Allah'ın açığa vuracağı şeyi içinde saklıyordun. İnsanlardan çekiniyordun; oysa Allah'tan çekinmen daha uygundu. Sonunda Zeyd eşiyle ilgisini kestiğinde onu seninle evlendirdik ki evlatlıkları eşleriyle ilgilerini kestiklerinde onlarla evlenmek konusunda müminlere bir sorumluluk olmadığı bilinsin. Allah'ın buyruğu yerine gelecektir."*¹¹⁴

Bu âyet Hz. Zeynep ile Hz. Zeyd Hakkında nazil olmuştur. Hz. Ayşe: Eğer Allah Rasulu Vahiyden bir şey gizlemiş olsaydı *"(Ey Muhammed!) Allah'ın nimet verdiği ve senin de nimetlendirdiğin kimseye. Eşini bırakma, Allah'tan sakın....."* âyetini gizlerdi¹¹⁵ diyor. Çünkü Allah Rasûlune bu âyetten daha zor gelen bir ayet nazil olmamıştır.¹¹⁶

Fakat eski evlat edinme geleneğinin Arap toplumunda canlı ve somut izleri vardı. Toplumsal hayattaki bu somut izleri silmek, evlat edinme geleneğini ortadan kaldırmak o kadar kolay bir iş değildi. Çünkü toplumsal geleneklerin vicdanlarda köklü etkileri vardır.

Bunun arkasından yüce Allah, Peygamberimize peygamberlik misyonunun bir uzantısı olarak bu konuda başka bir yük yüklemeyi diledi. Bu yük, eski evlatlık düzeninin izlerini silmeye ilişkindi. Bunun için Peygamberimizin, evlatlığı Zeyd'in boşadığı eşi ile evlenmesi gerekti. Peygamberimiz bu uygulaması ile toplumunun köklü bir alışkanlığına karşı çıkıyordu. Evlat edinmeye ilişkin eski geleneğin ortadan kaldırılmış olmasına rağmen hiç kimse böyle bir uygulama ile o günkü toplumun karşısına çıkmaya cesaret edemezdi.¹¹⁷

Peygamberimizin Zeyd b. Harise'yi, halasının kızı Zeynep bint-i Cahş ile evlendirmişti. Bilindiği gibi Zeyd, Peygamberimizin azadlığı ve evlatlığı idi. Önceleri "Muhammed'in oğlu" olarak anıldığı halde daha sonra öz babasının oğlu olarak anılmaya başlandı. Çünkü Yüce Allah: *"Allah evlatlıklarınızı da öz oğullarınız gibi saymanızı meşru kılmamıştır. Bunlar sizin dillerinize doladığınız boş sözlerdir. Allah gerçeği söyler ve O, doğru yola iletir."*¹¹⁸

*"Evlatlıkları, babalara nisbet ederek çağırın; bu Allah yanında daha adaletlidir. Şayet babalarını bilmiyorsanız, onlar sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır. Yanılarak yaptığınızda size bir günah yok, fakat kalplerinizin bile bile yaptığında günah vardır. Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir"*¹¹⁹ buyurmuştur.

Bazı tefsir kitaplarında Hz. Peygamber'in Zeyneb'le evlenmesi konusunda birçok akla hayale gelmez rivayetler nakledilmiştir. Bunlara göre güya Peygamber, bir gün, açık kapıdan Zeyneb'i görmüş, onun güzelliğine vurulmuş ve "Ey gönüller elinde olan, onları evirip çeviren rabbim! Sen her noksan sıfatlardan uzaksın!" demiş, Zeyneb bu sözü duyup kocasına haber vermiş, kocası Zeyd bu sözden, onun Zeyneb'i beğendiği ve kendisiyle evlenmek istediği sonucunu çıkarmış, kendisine gelerek Zeyneb'i boşamak istediğini söylemiş, Hz. Peygamber bunu kabul etmemiş, fakat Zeyd onu dinlemeyip karısını boşadıktan sonra onunla evlenmiştir.¹²⁰

¹¹³Kutub, Seyyid, *Fizilâl*, XIII, 38; Mevdudi, *Tefhimü'l Kur'an*, IV, 421-422

¹¹⁴*Ahzab*, 33/37

¹¹⁵Buhari, 4787 Nolu hadis; Tirmizi, *Sünen*, 3207-3208 Nolu Hadisler; İbn Kesir, *Tefsir*, III, 489.

¹¹⁶Taberî, *Tefsir*, XX, 274; Kurtubî, *Tefsir*, XIV, 132.

¹¹⁷*Ahzab*, 33/4.

¹¹⁸*Ahzab*, 33/4.

¹¹⁹*Ahzab*, 33/5

¹²⁰Zemahşeri, Carullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed, *el-Keşşaf an Hakdiki Gavamidi't-Tenzil ve Uyuni'le Kavil fi Vucuhit-Te'vil*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavviz, Fethi Abdurrahman Ahmed Hicazi, Mektebetü'l-Ubeykan, Riyad, 1998., III, 427; Derveze, *Tefsuru'l Hadis*, VII, 385. Hz. Peygamber ve ailesine dair bazen iyi niyetle bazen kötü niyetle bir takım nitelikler yakıştırılmıştır. Özellikle nifak ehlinin iftira ve isnatları, hem Peygamber ve ailesini hem de sahabileri derinden yaralamıştır. Konu hakkında geniş bilgi için bkz. Hacı Çiçek, *Dünden Yarına Nifak Psikolojisi (Kripto Unsurlar)*, Elif Matbaası, Şanlıurfa, 2017; Hacı Çiçek,

İbn Kesîr ve İbnü'l-Arabî bu rivayetleri hatırlattıktan sonra çok önemli tenkitler yapmışlar, senet ve metin yönlerinden bu rivayetlerin sahih olmasının mümkün olmadığını belirtmişlerdir.¹²¹ Şüphesiz ayetler, bizzat bu olayın en kuvvetli dayanağı ve açıklayıcısıdır. Ayetlerin metnine ve ruhuna dikkat edilirse, aslında meselenin evlatlık edinme geleneğine bağlı olduğu görülecektir. Ayetlerin metnine ve konuyla ilgili bazı rivayetlere göre, olayın gelişim süreci aşağıdaki şekillerde meydana gelmiştir:¹²²

Zeyneb Hz. Peygamber'le evlenmeyi arzu ediyordu, mehir bile istemeksizin onun eşi olmayı teklif etmişti. Yakın akraba oldukları için örtünme emri gelmeden önce Peygamberimiz Zeyneb'i sık sık görüyor ve her yönüyle tanıyordu, çekici bir kadın olmasına rağmen bu teklifi kabul etmemişti. Aradan zaman geçmiş, yukarıda sözü edilen sosyal değişimin perçinlenmesine sıra gelmişti. Bu uygulama için uygun bir örnek olarak Zeyneb, pek de istekli olmamakla beraber, Resûlullah'ın tebliğ ettiği emre uydu, köle olarak Hz. Peygamber'e verildiği halde onun ve Allah'ın müstesna lütuflarına mazhar olan Zeyd ile evlendi. Bu evlilik bir yıldan biraz fazla sürdü. Sosyal değerler ve örfe dayalı duygular kısa zamanda değişmediği için Zeyneb kocasını küçük görüyor, ona karşı sert ve kırıcı davranıyordu. Zeyd'in de kafasından onu boşamak geçiyor, fakat kendilerini Peygamber evlendirdiği için bunu yapamıyordu. Bu esnada Allah Teâlâ Peygamberine, Zeyneb'in boşanacağını ve kendisinin eşi olacağını bildirmişti. Çok geçmeden Zeyd, boşama niyetini açmak üzere Hz. Peygamber'e geldi, Zeyneb'den şikâyetinde bulundu, boşamak istediğini açıkladı.¹²³

Bu konuda özellikle üzerinde durduğumuz ve varsa eğer "Vahy-i Gayr-i metluv olarak nitelendirebileceğimiz Ahzab,33/37. âyette sözü edilen Hz. Peygamberin gizlediği şeyin ne olduğu konusu da açığa çıkması gereken önemli bir husustur. Zira gizlenen şeyin ne olduğu Kur'an'da ifade edilmemektedir. Ancak ima ile gizlenen bir şeyin olduğu Allah tarafından vurgulanıyor. Bu konuda farklı rivayetler olsa da yoğunluklu olarak bir husus üzerinde duruluyor. Onun için önce bu konuda yapılan rivayetlere bakmak ve sonra da söz konusu gizlenen hususun ne olduğunu vuzuha kavuşturmak gerekir.

Ali b. Hüseyin'den gelen rivayet göre; Allah Teâlâ Hz. Peygambere, Zeyd'in Zeyneb'i boşayacağını ve Allah'ın emri ile onunla evlendireceğini bildirdiği halde Zeyd, Zeyneb'in huyundan şikâyet edince Hz. Peygamber uygun bir dil ile ona eşini muhafaza et dedi. Hz. Peygamberin gizlediği şey onu Zeyd'in, Zeyneb'i boşayacağını ve kendisinin Zeynep ile evleneceğini bilmesine rağmen insanların kınamasından endişe ettiği için gizlemiştir. Buna benzer bir rivayeti Taberî Tefsirinde görmekteyiz.¹²⁴ Bu görüş aynı zamanda Zührî, Kadı Ebu Bekir b. Âla el-Kuşeyrî ve Kadı Ebu Bekir b. Arabî'nin görüşüdür.¹²⁵ Bir başka görüşe göre ise, Hz. Peygamber, özel bilgisine göre yani bunu bildiğinden değil, gene objektif hukuk ve ahlâk kurallarına göre davranarak, bu arada halkın, özellikle münafıkların, "evlâtlığın boşadığı eş ile evlenme" konusunu kötüye kullanıp dedikodu yapmalarından da çekinerek Zeyd'e, eşini boşamamasını tavsiye etmişti. Buna rağmen Zeyd eşini boşayınca ve Zeyneb, dul kalınca önemli bir inkılâbın yerleşmesinde fedakârca rol aldığı için ödüllendirilmeyi hak etmişti. Allah ona dünyada bu ödülü, Peygamber eşi olma şerefine nail kılarak vermeyi murad etti. Muradını Peygamber'ine bildirdi, o da emri yerine getirdi.¹²⁶ Daha sonra Zeyd'in, Zeyneb'i Hz. Peygamber için dünür olarak istediğini ve Zeyneb'e bakmadığını, Hz. Peygamberin kendisinden bahsettiğini anlatınca Zeyneb'in bunu hoş karşıladığı

Münâfıkların İnanç Dünyası ve Hz. Peygamber Devrinde Münâfıklar, *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, cilt: III, sayı: 2, s. 199-222.

¹²¹İbn Kesîr, *Tefsir*, III,491; İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l Kur'an*, III, 1542 vd.

¹²²Zemahşeri, *Keşşaf*, III,427; Derveze, *Tefsir*,VI,31

¹²³Taberî, *Tefsir*, XX,74;Kurtubî, *Tefsir*,XIV,132;Beğavî, *Tefsir*,XX,641; Derveze,*Tefsir*,VI,30;*Kur'an Yolu*: IV/386-387.

¹²⁴Taberî, *Tefsir*, XX, 273; Kutub, Seyyid, *Fizilâl*, XIII,43.

¹²⁵Taberî, *Tefsir*, XX,74;Kurtubî, *Tefsir*, XIV,132;Beğavî, *Tefsir*, XX,641; Derveze, *Tefsir*, VI,30;¹²⁵*Kur'an Yolu*: IV/386-387.

¹²⁶Kurubî, *Tefsir*, XIV,133; Diyanet Tefsiri, IV,386-387.

anlatmıştır.¹²⁷ Daha sonra Hz. Peygamberin diğer eşlerine karşı övünürken sizleri anneniz babanız evlendirdi. Beni ise bizzat Allah Hz. Peygamberle evlendirdi diye övünürdü.¹²⁸

İbn Kesir'de yapılan bir başka rivayete göre: Ebu Hatim der ki, "Bize babam... Ali b. Zeyd ibn Cüdandan nakletti ki o şöyle dedi: Ali b. Hüseyinbana:"Allah'ın açığa vuracağı şeyi içinde saklıyor, insanlardan da gizliyordun." Kavli hakkında ne dediğini sordu. Ben de ona anlattım. Sonra dedi ki: "Hayır, Allah Rasulu onu Zeyd'le evlendirmeden önce, Zeyneb'in kendi eşleri arasında olacağını çok iyi biliyordu. Zeyd eşinden şikâyet etmek üzere Peygambere gelince, Rasulullah ona Allah'tan kork ve eşine sahip ol, dedi. İşte bunun üzerine Allah, Rasulune buyurdu ki: "*Seni Zeyneb ile evlendireceğimi sana bildirmiştim. Fakat sen Zeyd'in hanımını boşamasına engel olurken, Allah'ın açığa vuracağı bir şeyi gizliyordun.*"¹²⁹ ayeti Hz. Peygamberin (as) bu durumda sessiz kalmayı veya Zeyd'e istediğini yapmakta serbest olduğunu söylemeyi terk edip onu boşanmaktan alıkoymuştu için Allah'ın hoşnutsuzluğunu belirten bir ifadedir. Bu hoşnutsuzluk şundan ibarettir: 'Ben sana, Zeyneb'in senin eşlerinden biri olacağını daha önceden bildirdiğim halde, niçin Zeyd'e eşini yanında tutmasını söyledin?'¹³⁰ Suddi'den de bu şekilde rivayet yapılmıştır. İbn Cerir Taberi bu konuda şöyle diyor: Zeyneb'in Peygamberle evlendirilmesini isteyen Allah Azze ve Celle idi.¹³¹

Yukarıdaki rivayeti destekleyen rivayete göre Zeyd'in, Zeyneb ile evlenmesini Peygamber (as)'a bizzat Allah emretmiş, ayrıldıklarında da Peygamberin, Zeyneb ile evleneceğini daha işin başında biliyordu. Bu evlendirme işini Cenabı Allah'ın emrettiği ayette: "*Allah ve Rasulü bir şeye hükmettiği zaman...*"¹³² ifadesiyle açıktır. Emir Allah'tan gelmiş, Rasulullah uygulamıştır. O günkü cahiliye Arapların geleneklerine göre bir baba, evlatlığının boşadığı eşyle evlenemez idi. Bunu tarihi kayıtlarda görebileceğimiz gibi bir sonraki ayette geçen "*...biz onu sana nikâhladık ki (bundan böyle) evlatlıkların karlılarıyla ilişkilerini kestikleri zaman o kadınlarla evlenmek hususunda müminlere bir güçlük olmasın.*"¹³³ ibaresinden de anlamaktayız. Bu ifade, Hz. Peygamber'in (as) Hz. Zeyneb ile kişisel arzusu nedeniyle değil, Allah'ın emri sonucu evlendiğini göstermektedir.¹³⁴

O günlerde Zeyd, birkaç kez Peygamberimize başvurarak Zeynep ile bozduklarından ve artık onunla geçinemeyeceğinden yakınmıştı. İnanç konusunda Arap toplumuna karşı mücadele etmekten çekinmeyen Peygamberimiz, Zeyneb'in geleceğine ilişkin ilahi ilhamın sorumluluğunu omuzlarında hissediyor, o kökleşmiş geleneği uygulamalı olarak yıkmak üzere Arap toplumunun karşısına çıkmakta tereddüt ediyordu. Zeyd'e verilen nimet ise, Yüce Allah onu biri Müslümanlıktan, öbürü Peygamberimizin akrabalığından ve diğeri de Peygamberimizin sevgisinden oluşan üç katlı bir nimetle onurlandırmıştı. Peygamberimizin kendisine karşı beslediği sevgi, diğer herkese karşı duyduğu sevgiye baskındı. Peygamberimiz onu kölesi iken azad etmiş, sıkı bir eğitimden geçirmiş ve cömert sevgisi ile bağrına basmıştı. İşte bu yüzden Zeyd'in yakınmalarına karşılık ona "*Allah'tan kork da eşin ile iyi geçin, ondan ayrılmayı düşünme*" diyordu. Böylece o günkü Arap toplumunun köklü alışkanlıklarına sosyal baskı gerektireceğini bildiği önemli gelişmeyi, göğüslemeye tereddüt ettiği sert çatışmanın gününü ertelemeye çalışıyordu.

Âyetin mealinde geçen "saklama" ve "çekinme"nin ne olduğunu şöyle açıklamak mümkündür. İleride Zeyneb'in boşanacağı ve Hz. Peygamber'in eşi olacağı bilgisi, Allah'ın ona verdiği bir sırdı. Nasıl olsa zamanı gelince açıklanacaktı. Bu sırrı önceden açıklamasının birçok sakıncası da vardı. Bu sebeple "Allah'ın ileride açıklayacağı bir şeyi gizliyordun" cümlesi bir kınama değil vakıanın ifadesidir. Zaten surenin başında, hem Hz. Peygamber hem de müminler, münafıkların yapacakları dedikodular ve çevirecekleri

¹²⁷Kurubi, *Tefsir*, XIV,134; Beğavî, *Tefsir*, III,644.

¹²⁸Taberî, *Tefsir*, XX,274; İbn Kesir, *Tefsir*, III,490-491; Kurubi, *Tefsir*, XIV,134; Beğavî, *Tefsir*, III,644; Kutub Seyyid, *Fizilâl*, XIII,45.

¹²⁹*Ahzab*,33/37

¹³⁰Mevdudî, *Tefhim*, IV;425;Derveze, *Tefsiru'l Hadis*, VII,385.

¹³¹İbn Kesir, *Tefsir*, III,491.

¹³²*Ahzab*,33/36

¹³³*Ahzab*,33/37; Ayrıca Bkz. İbn Kesir, *Tefsir*, III,491.

¹³⁴Mevdudî, *Tefhim*, IV;425.

dolaplar karşısında uyarılmışlar, bunlara hazırlanmışlardı, Yukarıdaki cümle de aynı mahiyette bir uyarı hatta teselliden İbarettir. ¹³⁵

Peygamberimizin, Allah tarafından açıklanacağını bildiği halde sakladığı sır, O'nun yapacağını kalbine ilham ettiği işti. Ancak bu iş yüce Allah tarafından açıkça bir emir şeklinde bildirilmemişti. Eğer açıkça bildirilseydi, Peygamberimiz onu yapmakta tereddüt etmez, onu ertelemez, onu geriye atmaya çalışmazdı; tersine getireceği sonuç ne olursa olsun, onu öğrenir öğrenmez, anında açıklardı. Fakat Peygamberimiz sadece içine doğan bir ilham karşısında idi. Aynı zamanda o işle karşı karşıya kalmaktan ve olayın kahramanı olarak halk ile karşı karşıya gelmekten endişe ediyordu. ¹³⁶

Sonunda yüce Allah'ın izni ile beklenen oldu. Günün birinde Zeyd, Zeyneb'i boşadı. Fakat ne Zeyd ne de Zeynep boşanmalarını izleyecek olayı akıllarının ucundan bile geçirmiyorlardı. Çünkü toplumda egemen olan geleneksel anlayışa göre Zeynep, Peygamberimizin oğlunun boşanmış eşi idi ve Peygamberimize düşmezdi. Gerçi eski evlat edinme geleneği kaldırılmıştı, ama bu anlayış yine geçerliliğini koruyordu. Üstelik evlatlıkların boşanmış eşleri ile evlenmenin serbest olduğuna ilişkin ilgili ayet de muhtemelen henüz nazil olmamıştı. Bu yoldaki serbestliği kurallaştıracak olan olay, bir süre sonra gerçekleşecek olan Peygamberimizin Zeynep ile evlenmesi olayı olacaktı. Kural oturuncaya kadar olay, müthiş bir hayretle, sürprizle ve yadırgama ile karşılanmıştı. ¹³⁷

Daha sonra Yüce Allah, Peygamber'e Zeynep ile evlenerek evlatlıkların boşanmış eşleri ile evlenmeyi yasaklayan eski Arap geleneğini kaldırmasını buyurdu. Buna göre bu uygulamada hiçbir sakınca yoktur. Üstelik Peygamberimiz, bu uygulamayı ortaya çıkaran ilk Peygamber değildir. Çünkü "*Bu, Allah'ın sizden öncekilere de uyguladığı bir yasadır.*" ¹³⁸

Razî'nin Tefsirinde yapılan bir rivayete göre ise burada gizlenen şeyin Hz. Peygamberin Zeynep ile evlenme isteği idi, bunu gizliyordu. ¹³⁹

Mevdudî bu ve buna benzer bazı rivayetler için şöyle der: Bazı kimselerin ayetin manasını yanlış yorumladıkları Hz. Peygamber, Zeyneb ile evlenmeyi ve Zeyd'in onu boşamasını istediğini söyler. Fakat Zeyd gelip hanımını boşamak istediğini söyleyince, Hz. Peygamber (as) onu istemeyerek de olsa durdurdu. Bunun üzerine Allah: "*Allah'ın açığa vuracağı bir şeyi içinde gizliyordun.*" buyurdu. Oysa ayetin gerçek anlamı bunun tam tersi olduğunu belirtir. ¹⁴⁰

Eğer bu cümle aynı surenin 1,2,3. ve 7. âyetleriyle birlikte okunursa, Hz. Zeyd ile eşi arasındaki anlaşmazlık şiddetlendiğinde Allah, Hz. Peygamber'in (as) kalbine Zeyd, Zeyneb'i boşadığında onunla Hz. Peygamber'in (as) evlenmesi gerektiğini ilham etmişti. Fakat Hz. Peygamber, o günkü Arap toplumunda evlatlığının dul karısı ile evlenmenin, Müslümanlar hariç bütün ülkenin kendisine düşmanlık beslediği bir anda, ne anlama geleceğini çok iyi biliyordu. Bu nedenle bu konuda adım atmaya çekiniyordu. İşte bu yüzden Zeyd karısını boşamak istediğini söyleyince Hz. Peygamber (as): "*Allah'tan kork, eşini yanında tut.*" diyordu. Bununla kastettiği şeydu: Kendisinin bu imtihandan kurtulabilmesi için Zeyd'in eşini boşamaması gerekiyordu, aksi takdirde boşanma olduğunda bu emri yerine getirmek zorunda kalacak ve böylece birçok iftira ve suçlamalara hedef olacaktı. ¹⁴¹

Yüce Allah'ın emri kesinlikle uygulanacak, gereği yapılacaktır. Onun önünde hiçbir şey ve hiç kimse duramaz. Bu uygulama belirli bir gerekçeye, uzmanlığa ve ölçüye dayalı olarak tasarlanmıştır. Yüce Allah'ın onun ardında güttüğü bir amacı vardır. O onun gerekliliğini, uygulama biçimini, zamanını ve yerini herkesten iyi bilir. Bu gerekçe ile o konudaki eski geleneği kaldırmayı, izlerini uygulamalı biçimde silmeyi, kendi eli ile o geleneğe ters düşen

¹³⁵Kur'an Yolu, IV,387-388.

¹³⁶İbn Kesir, *Tefsir*, III, 391; Kutub, Seyyid, *Fizilâl*, XIII,44.

¹³⁷İbn Kesir; *Tefsir*, III, 391; KutubSeyyid, *Fizilâl*, XIII,44.

¹³⁸Ahzab,33/38.

¹³⁹Ahzab,33/37;F.Razî, *Tefsir*, XXV;187.

¹⁴⁰Mevdudî, *Tefhim*,IV;424; Derveze, *Tefsiru'l Hadis*, VII,385.

¹⁴¹Mevdudî, *Tefhim*,IV;424; Derveze, *Tefsiru'l Hadis*, VII,385.

somut bir örnek ortaya koymayı emretmiştir. Yüce Allah'ın bu emrini yerine getirmek kaçınılmazdır.

Peygamber (as)'ın nefsinde gizlediği bu bilgiyi Kur'an'ın herhangi bir yerinde daha önce vahiy edilmiş olarak da bulamayacağına göre bu bilgiye Kur'an dışı olan ve "vahy-i gayri metluv" dediğimiz bir yolla ulaşılmış olduğunu söylemek en doğru olanıdır. Zira gerek Tahrir,66/3. gerekse Ahzab,33/37. âyetlerde ima edilen ve gizlendiği söylenen bir sırdan söz edilmekte ve bu sırrın Hz. Peygambere bildirilmiş olduğundan bahsedilmektedir.

Bütün bu rivayetlerden ve ayetin zimmi ifadesinden anlaşılıyor ki, Yüce Allah'ın Hz. Peygambere Kur'an vahyinin dışında ilham veya farklı bir şekilde vahiy ettiği bir gerçektir. İşte Hz. Peygamberin gizlediği şey de bu tür bir vahiy idi. Fakat ilham yolu ile vahiy ettiği şey bir emir niteliğinde değildi. Şayet emir niteliğinde olsa idi Hz. Peygamberin bu te'hir etmesi veya yerine getirmemesi söz konusu olamazdı. Bu tür bir vahiy şekline kaynaklarımızda "vahy-i Gayri metluv" (okunmayan vahiy) denilmektedir.

Yukarıda kısaca açıklamalarını verdiğimiz âyetlerin dışında da delil getirilen başka âyetler mevcuttur. Ancak konumuzu sınırlı tuttuğumuz için diğer delil gösterilen bazı âyetlerin sadece numaralarını ve delalet ettikleri olayları vermekle yetineceğiz.

Bakara,2/144.âyeti inmeden önce Allah'ın Kudüs'e dönmeyi emreden bir âyeti bulunmadığına göre Hz. Peygamber'e Vahiy gayri metluv ile bildirmiştir.¹⁴²Bunun en bariz örneği, Kible tahvili ile ilgili ¹⁴³âyetleridir. Bu âyetlerde, Hz. Peygamber'in kiblenin Mescid-i Aksa'dan Mescid-i Haram'a çevrilmesi için yüzünü semaya çevirerek vahiy beklediği belirtilerek O'nun hoşlanacağı bir kibleye döndürüleceği beyan edilmektedir. Kiblenin Kâbe'ye tahvilinden önce namazların Mescid-i Aksa'ya yönelik olarak kılınmasıyla ilgili Kur'an'da bir hüküm yoktur. Ama Hz. Peygamber'in tamamen kendi görüşüyle Mescid-i Aksa'yı kible tayin ettiğini de söyleyemeyiz. Zaten eğer öyle olsaydı Allah Rasulu, vahiy beklemeden kendiliğinden kibleyi değiştirirdi. Şu halde kiblenin değiştirilmesinden evvel Hz. Peygamber'in Kur'an dışı bir vahiy (vahy-i gayr-i mevluv) ile Mescid-i Aksa'ya yöneldiğini kabul etmemiz daha doğru olur. Esasen Bakara,2/143'de buna bir işaret de mevcuttur.

Fetih¹⁴⁴âyetinde Allah'ın, Rasulünün rüyasını doğru çıkardığı ve onların Allah'ın izniyle güven içinde Mescid-i Haram'a umre için girecekleri beyan edilmektedir. Âyette çok açık bir şekilde belirtildiği üzere Hz. Peygamber'e Cenab-ı Hak tarafından rüyada böyle bir bilgi verilmiştir ve bunu vahy-i gayr-i metlurv saymak icab eder.

Enfal¹⁴⁵âyetinde söz, konusu edilen iki taife'den birinin Müslümanlara ait olacağına dair Hz. Peygamber'e verilen va'd, Haşr¹⁴⁶âyetinde işaret olunan Nadiroğulları Gazvesi'nde onların hürmalıklarının kesilmesi konusunda Hz. Peygamber'e verilen izin,

Enfal¹⁴⁷ âyetinde açıklanan Bedir'de Müslümanların yardım talebine karşı Cenab-ı Hak'ın 1000 melek ile yardım edeceğini belirterek icabet etmesi hususlarıdır. ¹⁴⁸

Hadis-i Şeriflerden Deliller

Sünnet'in vahiy kaynaklı olduğunu savunanlar âyetlerden deliller getirdikleri gibi hadislerden de deliller getirirler. Bu konuda getirdikleri deliller ibadetlerin uygulamaları ile ilgili hadisler olduğu gibi, yine hadislerle hükmü belirlenen bazı haram ve helaller de bulunmaktadır. Buna benzer örnekleri şöyle sıralayabiliriz. Mesala namazın vakitleri, rekâtları, kılınış şekli, cuma namazı, seferi namaz, ezan, mirasla ilgili bazı hükümler, ehli eşek etinin haramlığı, yırtıcı hayvanlarla pençeli kuşların etlerinin yenmesinin haramlığı, deniz suyunun temiz, deniz hayvanlarının helal oluşu, anlaşmalı olanların yitiklerinin helal

¹⁴²Kurtubi, *Tefsir*, II,113; Afzalurrahman, *Siret Ansiklopedisi*, İnkılap Yay., II,s,543; Muhammed Salih Ekinci, *a.g.e*, s.144.

¹⁴³*Bakar*,2/142-144.

¹⁴⁴*Fetih*,48/27.

¹⁴⁵*Enfal*,8/7.

¹⁴⁶*Haşr*,59/5.

¹⁴⁷*Enfal*,8/9.

¹⁴⁸Duman,*a.g.e*. s,132-143.

olmaması, bir topluma misafir olarak inenlerin ağırlanması gereğinin o toplumun üzerinde bir görevi olduğu, vakıfla ilgili hükümler...¹⁴⁹ gibi hususlarda Hz. Peygamber fikir beyan edip hüküm koymuştur. Bu hususlar akıl, re'y ve ictihadla karara bağlanacak hususlar olmadığı kabul edilerek, Hz. Peygamberin bu konulara da vahye dayanmış olması daha doğru olsa gerek. Esasen Peygamber Efendimiz kendisine Kur'an'ın bir mislinin daha verildiğini beyan ederek¹⁵⁰ bu hususa açıklık kazandırmıştır. İmam Evzaî de Hassan b. Atiyye'den naklen şu rivayeti aktarır: "Cibril, Hz. Peygamber'e Kur'an'ı indirdiği gibi Sünnet'i de indirmiştir."¹⁵¹

Hz. Muhammed, hadiste ifade edildiği üzere kendisine Kur'an ve artı olarak bir vahyin indirildiğini belirtmiştir. Yukarıda belirttiğimiz gibi bir takım şeylerin helal ve haram olduğunu beyan etmiştir. Hz. Peygamber hüküm koyarken, bu hükümleri kendi kafasından koymuş olması mümkün görülmemektedir. Rasulullah'ın Kur'an ışığında onda olmayan hükümleri koyması da elbette ki bir vahyin mahsulüdür. Hz. Peygamber'in bu noktada koymuş olduğu hükümler ' o size temiz şeyleri helal, pis şeyleri haram kılar'¹⁵² âyetine racidir.

En son kıyametin ne zaman kopacağını sorunca Hz. Peygamber:" Bundan sonra Peygamber: Kıyamet vakti hakkındaki bilgi ancak Allah'ın katındadır. Yağmuru O yağdırır, rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez, yine hiç kimse nerede öleceğini bilemez, şüphesiz Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır¹⁵³ âyetlerini okudu. Ebu Hureyre der ki: Sonra o şahıs dönüp gitti. Arkasından Allah Resulü "O adamı bana geri getiriniz" diye emretti. Bunun üzerine sahabeler onu geri getirmek için aramaya başladılar, fakat bir şey göremediler. Bunun üzerine Allah Resulü "İşte o, Cebrail'dir. İnsanlara dinlerini öğretmek için gelmiştir" buyurdu.¹⁵⁴

Sünnet'in Vahiy Olmadığını Savunan Görüş ve Delilleri

Üzerinde duracağımız ikinci görüş: "Sünnet'in vahiy ile hiçbir ilgisi yoktur." şeklinde ifade edenlerin görüşüdür. Sünnet'in tamamı vahiy olduğunu kabul edenler Peygamber Efendimizin "beşer" olma özelliğini genellikle ikinci plana atarken buna karşılık, başka bir grup ise adeta Allah Resulünün "peygamberlik" özelliğini göz ardı ederek Kur'an dışında Hz. Peygamber'in söz, fiil ve davranışlarının vahiyyle hiçbir ilgisinin olmadığını iddia etmişlerdir. Bunlara göre Hz. Peygamber, -peygamberlik yönü hariç- sıradan bir insan konumundadır. Onlara göre Rasulullah (as) bu görüşlerinde zamanın şartlarından ve kendi tecrübesinden faydalanmıştır.¹⁵⁵

Oryantalistlerin başlattığı ve bazı Müslümanlarca da kabul gören "Sünnet'in vahiy olmadığı" görüşü belli bir mesafe kat etmiş ve Müslümanların düşüncelerini bulandırmıştır. Bugün artık her türlü ortamda tartışma konusu olmuştur. 15 asırdan beri Sünnet'in vahiyliği görüşü; ümmetin büyük çoğunluğu arasında kabul görmüşken, akıllarını kutsallaştıran ve batılı oryantalistlerden etkilenen bazı araştırmacılar yazarlar; Sünnet konusunda bazı şüpheleri gündeme getirmişlerdir.

Bunlar, bu görüşlerine gerekçe olarak Kur'an ile Sünnet'in bir tutulmasının doğru olmadığını söyler ve delil olarak da: Kur'an'da Hz. Peygamber'in insan olma özelliğini vurguladığını, pratikte ise Hz. Peygamber'in hataları, unuttuğu şeyler bulunduğunu, hatta bu yüzden kendisinin Allah tarafından uyarı ikazlarına muhatab olduğu gibi gerekçeleri ileri sürerler. Sünnet, şayet vahiy olsaydı onun da Kur'an'ın korunduğu gibi korunması

¹⁴⁹Ebu Davut, *Sünnet*,6 (4604); Şâtübî,*el-Muvâfakât fi-Usûli'l-Ahkâm* (Türkçesi: Mehmet Erdoğan) İz Yayıncılık, İstanbul,1993,IV;s,4 ve devamı

¹⁵⁰ Ebu Davud, *Sünen*, *Sünnet*,5; Tirmizi, *Sünen*, *İlim*,10.

¹⁵¹Darimi, *Sünen*, *Mukaddime*, bab, 49, I,117.

¹⁵²*Araf*, 7/157

¹⁵³*Lokman*,31/34

¹⁵⁴Muslim, *İman*,10.

¹⁵⁵ Malum olduğu üzere hadis diye Hz. Peygambere birçok asılsız söz isnat edilmiştir. Ama hadis ilmiyle uğraşan bilginler, söz konusu sözleri, bilimsel metotlarla ayıklamıştır. Bu konuda birçok hadis bilgini "mevzuat" adıyla uyduruk sözleri analiz ederek kritiğini yapmışlardır. Geniş bilgi için bkz. Hacı Çiçek, Şevkâni'nin Hayatı ve el Fevaid Adlı Eserin Metodolojik Özellikleri, *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 2013, cilt: V, sayı: 9, s. 104-126.

gerektiğini belirtirler. Bu konudaki görüşleri makul olarak kabul edilebilir. Ancak savunmalarını yaparlarken aşırıya kaçtıkları görülür.

Bu görüşü savunanlar arasında Hind-Pakistan bölgesinde Seyyid Ahmed Han, Emir Ali, Ahmed Perviz; Mısır'da özellikle Dr. Tevfik Sıdkı, Ebu Reyve, Abdülcelil İsa; ülkemizde ise özellikle Ahmet Akbulut sayılabilir.¹⁵⁶

Ahmet Akbulut, "Nübüvvet Meselesi Üzerine" adlı kitabının daha önsözünde: "Peygamberlerin Allah'tan vahiy almalarının dışında, diğer insanlardan farklı olduğunu ileri sürenler, peygamberlerin insanlardan seçilmiş olmalarının gerekçesini anlayamadıklarını söyler. Bu yanlış anlayışın düzeltilmesi için Kur'an'ın ortaya koyduğu peygamber anlayışının incelenmesi gerekmektedir." İlk planda çok da haksız gözükmeyen bu ifadelerin temelinde hangi düşüncelerin yattığı şüphelidir. Masum gibi görünen bu düşüncenin pek de masum olmadığı ve Peygamber Efendimizi nasıl bir konuma yerleştirmek istediği, aynı kitabın ilerleyen sayfelerinde çok açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Ahmet Akbulut, Hz. Peygamber'in bilgi kaynaklarını üç kısma ayırır. Bunlar:

a-Yaşadığı toplumun bilgi birikimi,

b-Peygamber'in aklı ve tecrübesi,

c-Allah'ın gönderdiği vahiy, yani Kur'an şeklinde sıralar.¹⁵⁷

Böylece Akbulut, Hz. Peygamber'in şahsi kanaat ve düşüncelerinin, diğer insanlardan herhangi bir farkı olmadığını ima etmekte ve bunun da Peygamber'in Sünnetinin tamamının tartışma konusu yapılabileceği düşüncesine zemin hazırlamaktadır. Zira Akbulut, bu tür görüşleri ile Hz. Peygamber'in Sünnetini tartışma konusu yapmıştır.¹⁵⁸ Yine Akbulut, şöyle der: "Daha sonraki nesillerin, sahabenin karşı çıkmadığı bir Sünnet'e, gerekçeli olmak kaydıyla, 'karşı çıkabilmesi', 'değiştirebilmesi', bu imkâna sahip olması lazımdır."¹⁵⁹ Böylece sahabenin kabul ettiği ve bir sünneti sonraki nesillerin eleştirebileceğini hatta değiştirebileceğini söylemiştir. Akbulut, bunu söylerken de: "Bu, Peygamber'in Peygamberliğine zarar getirmediği gibi, aksine Kur'an'ın evrenselliğini pekiştirir"¹⁶⁰ diyerek bu düşüncesinde bir aşırılığın olmadığını vurgulamak istemektedir.

Mısırlı Dr. Tevfik Sıdkı de, "el-İslamu huve'l-Kur'anu Vahde" (İslâm, Yalnızca Kur'an'dan ibarettir) başlığını taşıyan¹⁶¹ makalesinde sünnetin adeta hiçbir değerinin olmadığını belirtmek istemektedir.

Yine Mısırlı bir yazar, *Peygamberimizin İctihadları* adlı eseri kaleme alan Ezher Şeriat Fakültesi eski dekanlarından Abdülcelil İsa, bu derece keskin olmamakla birlikte Sünnet'in vahiyle ilgisini göz ardı eder. Bunu yaparken de sünneti çok basite indirgeyerek günlük hayattan örnekler verir. Mesela "Hz. Peygamber'in birisine Nasılsın, nereye gidiyorsun?' demesi, hanımı veya hizmetçisi ile şakalaşması ve 'Açım, susuzum, bir bardak su ver.' gibi ufak tefek konuşmaları da vahiyle nasıl bir ilgisi olabilir diyerek sünnetin vahiy ile ilgisinin olmadığını adeta mizahi bir üslupla ifade etmektedir.¹⁶² Oysa zaten kendisi de bilir ki, Hz. Peygamberin bu tür söz ve fiillerini hiç kimse vahiy olduğunu iddia etmemektedir.

Abdülcelil İsa, "dünyevi işler dışında Rasulullah'ın yaptığı ictihadların kabalık ve sertlikten uzak, beşer aklının varabileceği en yüce ve en güzel şeyler" olduğunu söyleyerek¹⁶³ akli

¹⁵⁶Önkal, a.g. mk, s,7.

¹⁵⁷ Akbulut Ahmet, *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, Ankara 1992,s, 81.

¹⁵⁸ Akbulut, a.g.e.,s,80.

¹⁵⁹Akbulut, a.g.e.s,81-82.

¹⁶⁰ Akbulut, a.g.e., s,82.

¹⁶¹*Mecelletü'l-Menar*, yıl: 9, sayı: 7, s,12 den naklen, Önkal, a.g.mk.s,61.

¹⁶²Abdulcelil İsa, *Peygamberimizin İctihadları*, çev. M. Hilmi Merttürkmen- Abdülvehhab Öztürk, Ankara 1976, s,156-157.

¹⁶³Abdulcelil,a.g.e. s,157.

faaliyeti ön plana çıkarır ve kitabına "De ki: Ben, yalnızca sizin gibi bir beşerim..." ayetiyle¹⁶⁴ son vererek sadece beşer özelliğini vurgulayarak peygamberliğini göz ardı eder.

Ebu Reyeye ise, "Adva Ale's-Sünneti'l-Muhammediyye" (Muhammedi Sünnetin Aydınlatılması, İstanbul 1988) adlı kitabında, mütevatir Sünnet (yaşayan Sünnet) ve hadis diye bir ayırım getirir ve Hz. Peygamber döneminde Sünnet'in yalnız ameli Sünnet olarak bilindiğini, ameli Sünnet'in mütevatir Sünnet olduğunu belirtir. Ona göre ameli mütevatir Sünnet üzerinde ilk dönem Müslümanları icma etmiştir; bunlar zaruri olarak bilinen şeylerdir ve hiç kimse te'vil veya ictihad ile red ve inkâr edemez. Namazın beş vakit olması, her rekâtında kıyam, kıraat, rüku ve iki secde ihtiva etmesi gibi Rasulullah'ın zamanından bugüne kadar tatbikatla bilinen hususları örnek verir. İşte bunlar Rasulullah'ın sünnet'idir. Sünnet'in, hadisleri ihtiva eden şeylere genelleştirilmesi, sonradan çıkan bir ıstılah olduğunu söyler. Mütevatir Sünnet diye adlandırdığı yaşayan Sünnet dışında kalan hadisler Ebu Reyeye'ye göre haber-i vahid olup bunlar, ümmetin mecbur edileceği genel yasa yapılamayacağını¹⁶⁵ söyler.

Hz. Peygamber'e Kur'an dışında vahyin gelmediğini ileri süren âlimler bazı hadislerle ve Hz. Ali ile İbn Abbas'a atfedilen görüşlere dayanır. Hz. "Ali, Allah'a yemin ederek Kur'an'a girmemiş vahyin olmadığını söylemiştir".¹⁶⁶ Çocukluğundan beri Hz. Peygamberin terbiyesi altında yetişmiş, ayrıca onun damadı olabilmiş, ona bu derece yakın olan bir kişinin yemin vurgusuyla, Kur'an'a girmemiş vahiy yoktur' demesi Kur'an dışı vahiy iddialarını çürüttüğünü söylerler.¹⁶⁷Buna göre Hz. Peygamber ahabına kendisinden sonra, ona bağlı kaldıkları sürece asla sapıklığa düşmeyecekleri bir emaneti, Allah'ın kitabını bıraktığını belirtmiş, Hz. Ali ve İbn Abbas da ellerinde Kur'an'dan başka bir vahiy ürününün bulunmadığını söylemiştir. Müttekaddimin dönemi Mâtürîdi kelâmcılarından Ebu Ca'fer et-Tahâvî'nin (ö.321/933) kayıtlarına göre, İbn Abbas'tan nakledilen bir rivayette, Kur'an'dan başka vahiy yoktur' hadisini kitabına alarak Kur'an dışı vahyin olmadığını güçlendirmek istemektedir.¹⁶⁸Çağdaş hadisçilerden Mehmet Said Hatiboğlu da aynı görüştedir.¹⁶⁹Ancak bunun isabetli bir görüş olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de Peygamber'in bütün Müslümanlar için güzel bir örnek teşkil ettiği bildirilmiş,¹⁷⁰ ona itaat Allah'ın rızasına ve bağışlamasına kavuşmanın şartı olarak zikredilmiş,¹⁷¹ ayrıca kendisine Kur'an'ı açıklayıp öğretme görevi verilmiştir.¹⁷²Resûlullah güzel örnek olma, hidayete erdirmeye¹⁷³ ve ilâhî vahyi beyan etme görevlerini yine vahiy ürünü olan sünnet çerçevesinde yerine getirmiştir. Yine burada garip olan söz konusu rivayetin Tahâvî'nin kitabından yapılmış olmasıdır. Zira Tahâvî bir hadis âlimi olma yerine bir kelim âlimidir.

Sünnet- Vahiy İlişkisi Konusunda Orta Yolu Savunanlar Ve Delilleri

Şimdiye kadar söz konusu ettiğimiz bu iki uç nokta arasında yer alan, kimi birine, kimisi diğerine daha yakın duran farklı görüşler de vardır. Bunları bir noktada orta yolu benimseyen âlimler olarak nitelendirmek doğru olur sanırım. Fakat biz esas konumuzu sınırlı tuttuğumuz için burada sadece iki âlimin bu konuda görüşlerine kısaca yer vermekle yetineceğiz. Bunlarda birisi Subhi es-Salih diğeri ise Mehmet Hayri Kırbasoğlu olacaktır.

Subhi es-Salih, Sünnet'i "Cebrail'in Rasulullah'a indirdiği şekilde getirdiği ve Kur'an'ı talim ettiği gibi öğrettiği bir vahiy" olarak kabul eden âlimlerin görüşünün aşırı olduğunu

¹⁶⁴ Kehf,18/110.

¹⁶⁵ Ebu Reyeye Mahmud, Adva ale's-Sünneti'n-Nebeviyye (Muhammedî Sünnetin Aydınlatılması), İstanbul 1988, Kahire Tarihîsiz, s,406-407Önkal, a.g.mk. s, 63

¹⁶⁶ Buhârî, Hadis No: 3047; Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi, Mütercim ve şârihi: Kamil Miras, (Ankara: DİBY, 1986), I, 107; Mehmet Sait Hatipoğlu, Hz. Peygamber'in Vefâtından Emevîlerin Sonuna Kadar Siyâsî İctimâî Hadislerle Hadis Münasebetleri, Doçentlik tezi, (Ankara: AÜİF, 1967), s. 7-8. 52.

¹⁶⁷ Geniş bilgi için bkz. Emrullah Fatiş, Dinin Tamamlanması Bağlamında Vahyin Sınırı Problem, Kelam Araştırmaları Dergisi, c.XV, Sayı,1,s, 175-176, Dipnot,51-52.

¹⁶⁸Fatiş, Emrullah a.g.mk. s, 176 ve 52. Dipnot; et-Tahâvî, Ebu Ca'fer, ŞerhuMüşkili'l-Asâr,nşr. Şuayb el-Arnâvut, Beyrut: Müessesetu'r-Risale, 1994), XIV, 466.

¹⁶⁹ Hatiboğlu, Mehmed Said, Hz. Peygamber ve Kur'an Dışı Vahiy, Ankara 2009, s. 24-66.

¹⁷⁰ Ahzab,33/21

¹⁷¹ Al-i İmran,3/31-32.

¹⁷² Nahl,16/ 44,64.

¹⁷³ Şura,42/52.

belirttikten sonra, Kur'an-ı Kerim'in Rasulullah'ın kalbine indirilmesi ile bazı hadisleri söylemesi için ilham verilmesini birbirinden ayrı şeyler olduğunu açıklar. Sonra da bu ayırım sebebiyle vahiy hadisesinin sadece Kur'an'a mahsus olduğunu söyler. Zira Rasulullah, kendine nazil olan vahiy ile Allah'ın ilhamı diye bahsettiği kendi hadislerini zaten açıkça ayırdığını O'nun, içinden geçen sırf insani düşünce ve fikirleri, ilahi kelimeler ile karıştırması mümkün olmadığını söyler.¹⁷⁴ Görüldüğü gibi hadislerde Allah'ın ilhamının etkisini burada kabul etmekte ancak buna rağmen peygamberin beşerî vasfını daha çok öne çıkarmaktadır.¹⁷⁵

Böylece vahiy ile hadisler arasında kesin bir hat çekmeye çalışan Subhi es Salih, hadislerde vahyin eserini, bu hadislerin mana yönüyle vahiyden alındığı şeklinde izah etmekte, bu bakımdan hadislerin bir kısmının "tevkifi" olduğunu söylemekle beraber hemen arkasından manasını vahiyden alan bu hadiserin, âyetlerin tefsiri ile ilişkili olduğunu belirterek hadislerde etkisi olan vahyin, Kur'an vahyi olduğunu ima etmektedir.¹⁷⁶

Subhi es-Salih'de bu şekilde ifadesini bulan vahiy-ilham ayırımı, aslında Sünnet'in vahye dayandığını kitabının muhtelif yerlerinde söz konusu eder. Sünnet, bazen Cebrail vasıtasıyla gelmiş olsa bile genellikle Kur'an'ın nüzulünde görülmeyen ilham yoluyla, gerek uyanık ve gerekse uyku halinde iken gönderilmiş¹⁷⁷ olduğunu söyler.

Mehmet Hayri Kırbasoğlu, vahyin Sünnet'e kaynaklık ettiği fikrini redde yakın bir duruş sergileyerek sadece dört ayetin dört meselede vahyin Sünnet'e kaynaklık ettiğini bunun da istisnai bir durum oluşturduğunu ifade eder. Bu istisnai durumun dışında sünnetin vahiy ile bir ilişkisinin olmadığını söyler. Hz. Peygamber'in Kur'an dışında da Cenab-ı Hak ile bir iletişim kurduğunun önündeki en büyük engelin bu âyetler¹⁷⁸ olduğunu söyler.

Kırbasoğlu, Akbulut'un Hz. Peygamber'in bilgi kaynakları ile ilgili üçlü tespitini eleştirerek onu "Modernist ve Reformcu" olarak nitelendirmektedir.¹⁷⁹ Çünkü Kırbasoğlu burada Hz. Peygamber'in Allah ile Kur'an vahyi dışında hiçbir şekilde iletişim kurmasının söz konusu olmadığı sonucu çıkmakta, böyle bir ihtimalin açıkça dışlandığını belirtmektedir.

Kırbasoğlu, bu düşüncesini şöyle izah etmeye çalışır: "Hz. Peygamber'in Sünnet'inin tamamının vahiy olması, Kur'an'ın bir takım âyetlerince reddedildiği gibi, Hz. Peygamber'in bir beşer olduğunu vurgulayan âyetler de bu görüşün doğru olamayacağını göstermektedir. Zira her sözü, her kararı, hükmü ve davranışı vahiy ile belirlenen bir kimsenin, beşer olarak hiç bir tasarrufundan söz edilemez. Zira bu tür bir anlayış, Hz. Peygamber'i kendi iradesiyle hareket edemeyen bir 'robot' durumuna indirgemek ya da her adımını vahiy ile atan beşer-üstü bir varlık konumuna yükseltmek anlamına gelir"¹⁸⁰ki, bunun doğru olmadığı açık olduğunu söyler. Bundan dolayı Kur'an dışında söz konusu olan vahiy veya ilhamı muayyen konularla sınırlı ve mevziî bir durum olarak kabul edilmesinin daha doğru olacağını¹⁸¹ söyler.

Kırbasoğlu, söz konusu âyetleri¹⁸² kabul ettiğini belirttikten sonra Sünnet'in vahiy ürünü olduğu görüşünü destekleyen hadis rivayetlerinin zann-ı galib ifade eden ahad haberler olduğunu ve böyle önemli bir konuda ahad haberin delil olarak kullanılmasının yeterince ikna edici olamayacağını belirtip bunlar üzerinde durmaya gerek görmediğini söyler.¹⁸³

¹⁷⁴Subhi Salih, *Hadis İlimleri*, s,241-242.

¹⁷⁵Subhi Salih, *Kur'an İlimleri*, s,28.

¹⁷⁶Subhi Salih, *Kur'an İlimleri*, s,29.

¹⁷⁷Subhi Salih *Hadis İstılahları*, s, 451.

¹⁷⁸Kırbasoğlu Mehmet Hayri, *İslam Düşüncesinde Sünnet I (Eleştirel Bir Yaklaşım)*, Ankara 1996,s,300; Bu âyetler: Hudeybiyye ile ilgili olan, *Fetih*,48/27; Zevcelerinden birine verdiği sır ile ilgili olan, *Tahrim*,66/3;Bedir'de iki taifeden bahseden, *Enfal*,8/7; Bedir'de meleklerin yardımından söz eden, *Enfal*,8/9. Ancak Kırbasoğlu'nun bahsetmediği, *Ahzab*,33/36-37. Ayetleri de göz ardı edemeyiz

¹⁷⁹Kırbasoğlu *a.g.e.*,s,326.

¹⁸⁰Kırbasoğlu, *a.g.e.* s,299.

¹⁸¹Kırbasoğlu, *a.g.e.* s,301.

¹⁸²*Fetih*,48/27; *Tahrim*,66/3; *Enfal*,8/7,9; herhalde *Ahzab*,33/37. Ayeti unutmuş olsa gerek

¹⁸³Kırbasoğlu, *a.g.e.*,s,280.

Görüldüğü gibi Kırbaşoğlu sünnetin vahiy ile ilişkisinin olmadığını savunanların görüşüne daha yakın durmaktadır.

SONUÇ

Vahiy meselesini tartıştığımız bu makalemizin sonunda şu sonuçları elde ettiğimizi söyleyebiliriz.

Vahiy konusunun temel İslâm bilimlerinin tamamını ilgilendirdiğini dolayısıyla, tefsir, hadis, fıkıh ve kimi zaman kelim âlimlerinin konusu olduğuna şahit olmaktadır. Özellikle “vahy-i gayr-i metluv/okunmayan vahiy” konusu ve buna bağlı olarak Sünnet’in vahiy ilişkisi eskiden beri tartışılan bir konu olduğunu görmekteyiz. Tartışılan bu konuda İslâm âlimlerinin bir görüş birliğine varmadıkları gibi tam aksine birbirine zıt uç görüşleri savunduklarını görmekteyiz.

Buna bağlı olarak Sünnet vahiy ilişkisi konusunda bir taraftan Sünnet’in tamamen vahiy olduğunu savunanlar olduğu gibi, Sünnet’in tamamen vahiy ile hiçbir ilişkisinin olmadığını savunan İslâm âlimlerinin olduğunu gördük. Bunun yanında orta yolu savunan İslâm âlimlerinin olduğunu ancak bu grup âlimlerin de daha çok Sünnet’in vahiy ile ilişkisinin olmadığını savunan görüşe daha yakın olduklarını söyleyebiliriz.

Kur’an dışında bir vahyin (vahy-i gayr-i metluv’un) olmadığını savunanların özellikle konumuza başlık yaptığımız ayetlere ilişkin ikna edici bir açıklama getiremediklerini görmekteyiz. Bu görüşlerini savunurken özellikle Hz. Peygamberin beşer yönünü öne çıkarmaları adeta O’nun peygamber özelliğini göz ardı etmelerine sebep olmaktadır. Mısır kökenli âlimlerin Sünnet’in vahiy ile bir ilişkisinin olmadığını ispatlamak için Sünnet’i basite indirgeyerek Hz. Peygamberin günlük hayatta bir beşer olarak kullandığı “bana bir su ver, acıktım, eşleri veya herhangi bir insanla şakalaşması....” gibi örnekleri vererek Sünnet’in vahiy ile hiçbir ilişkisi olmayacağını söylemeleri çok basit ve ilmi olmaktan uzak bir savunmadır.

Oysa buna benzer örnekleri Sünnet olarak kabul eden hiçbir ilim erbabı bulunmamaktadır. Bunları savunan bir kitle var ise de bilimsel olmayan ve ilimden yoksun çevrelerdir. Bu çevrelerin ileri sürmüş olduğu bu görüşleri muhatap alıp Sünnet’in tamamını bu kategoriye koymak da en az bu görüş sahipleri kadar bilimsellikten uzak duruma düşmesine sebep olur.

Konumuzun başlığına aldığımız âyetlere baktığımızda Kur’an dışında bir vahyin (vahy-i gayr-i metluv) olduğunu görmekteyiz. Örneğin, Tahrir,66/3. âyette; açık bir işaret ve ima ile Yüce Allah’ın, Hz. Peygamber’in hanımları arasındaki basit bir konuşmalarını Kur’an’dan ayrı bir şekilde, Peygamberine vahiy ile indirdiği görülmektedir. Bu belli iken, şu kadar açık bir şekilde ima edilmiş olmasına rağmen Kur’an’ın âyetlerinin dışında Allah’ın vahiy göndermeyeceğini iddia etmenin ilim adına doğru olmayacağı bir gerçektir.

Ahzab,33/37. âyette ise, Peygamber (as)’ın nefsinde gizlediği bu bilgiyi Kur’an’ın herhangi bir yerinde daha önce vahiy edilmiş olarak da bulamayacağına göre bu bilgiye Kur’an dışı olan ve “vahy-i gayri metluv” dediğimiz bir yolla ulaşılmış olduğunu söylemek en doğru olandır. Zira gerek Tahrir,66/3. gerekse Ahzab,33/37. âyetlerde ima edilen ve gizlendiği söylenen bir sırdan söz edilmekte ve bu sırrın Hz. Peygambere bildirilmiş olduğundan bahsedilmektedir.

Bütün bu rivayetlerden ve âyetlerin zimmi ifadesinden anlaşılıyor ki, Yüce Allah’ın Hz. Peygambere Kur’an vahyinin dışında ilham veya farklı bir yol ile vahiy ettiği bir gerçektir. İşte Hz. Peygamberin gizlediği şey de bu tür bir vahiy idi. Fakat ilham yolu ile vahiy ettiği şey bir emir niteliğinde değildi. Şayet emir niteliğinde olmuş olsa idi Hz. Peygamberin bunu te’hir etmesi veya yerine getirmemesi söz konusu olamazdı. Bu tür bir vahiy şekline kaynaklarımızda “vahy-i Gayri metluv” (okunmayan vahiy) denilmektedir.

Ahzab,33/36. âyet özel bir olay üzerine nazil olmasına rağmen, âyetteki emir ve talimat İslâm anayasası hukukunun temel ilkesidir ve bütün İslâmî hayat sistemi için geçerlidir. Buna göre hiçbir Müslüman fert veya millet, kurum, mahkeme veya parlamento, ya da devletin, Allah ve Rasûlunun hüküm verdiği bir konuda kendi isteğine göre başka bir yolu seçme hakkının olmadığı sonucuna vardığımızı söyleyebiliriz.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, “vahy-i gayr-i metluv’un” varlığını kabul edenlerin delilleri, daha kuvvetli delillerdir. Dolayısıyla Sünnet'te vahiy unsurunun varlığına açıkça delalet eder. Ancak bu deliller, kanaatimizce Sünnet'in tümünden vahiy mahsulü olduğunu göstermez. Dolayısıyla Peygamberimize Kur'an dışında gelen vahiy ispatlayan tüm hadis külliyyatının vahiy olduğunu savunduğumuz sonucu çıkarılmamalıdır. Ancak din konusunda söyledikleri ve Kur'an tarafından teyid ve takrir edilen Sünnet'in ichtihad dahi olsa vahiy kaynaklı olduğunu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Abdulkakî, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemu'lMufehresli Elfaz'ilKur'ani'l Kerim*, Çağrı Yayınları, İstanbul, ts.
- Akbulut Ahmet, *Nübüvvet Meselesi Üzerine*, Ankara 1992.
- Abdulcelil İsa, *Peygamberimizin İctihadları*, çev. M. Hilmi Merttürkmen-Abdülvehhab Öztürk, Ankara, 1976.
- AbdulğaniAbdülhalık, *Hucciyetü's-Sünne*, Beyrut, 1986.
- el-Ayni, *Umdetü'l-Kari li Şerhi Sahihi'lBuhari*, Beyrut trs.
- el-Beğavî, Muhyi'sSünne, Ebu Muhammed el HuseyinİbnMesud, *Mealimu't Tenzil fi Tefsiri'l Kur'an*, Beyrut,1420.
- Beyzâvî, *Envârü't-tenzil*, İstanbul 1314.
- Buhari, Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l -Buhari*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Cerrahoğlu İsmail, *Tefsir Usulu*, Ankara,1979.
- Çapkın, Kamil, *İlk Hicri Asırlarda Hadis Etrafındaki Şüpheler ve Hadis İnkârcılığı Basılmamış Doktora Tezi*, Ankara, 1990.
- Çiçek, Hacı, *Dünden Yarına Nifâk Psikolojisi (Kripto Unsurlar)*, Elif Matbaası, Şanlıurfa, 2017.
- Çiçek, Hacı, *Münâfikların İnanç Dünyası ve Hz. Peygamber Devrinde Münâfiklar*, *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, cilt: III, sayı: 2.
- Hacı Çiçek, *Şevkani'nin Hayatı ve el Fevaid Adlı Eserin Metodolojik Özellikleri*, *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 2013, cilt: V, sayı: 9.
- Darimî, Ebu Muhammed Abdurrahman, *Sünen-i Darimî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Derzeze Muhammed İzzet, *Tefsiru'l Hadis*, Daru'l İhya-i Kutubi'lArabiyye, Kahire,1383.
- Derzeze, M. İzzet, *Et-Tefsiru'l Hadis*, çev., Ekrem Demir-Şaban Karataş, Mehmet Baydaş, vd., Ekin Yayınları İstanbul,1998.
- Duman M. Zeki, *Vahiy Gerçeği*, Ankara 1997.
- Ebu Davud, *Sünen-i Ebu Davud*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Ebu Reyze Mahmud, *Adva. ale's-Sünneti'n-Nebeviyye* (Muhammed Sünnetin Aydınlatılması, İstanbul 1988), Kahire, Tarihsiz.
- Ekinci, Muhammed Salih, *Hüccet Değeri ve Tedvin Açısından Sünnet*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2004.
- Erdoğan Mehmet, *Akıl-Vahiy Dengesi Açısından Sünnet*, İstanbul,1995.
- Güngör Mevlüt, *Kur'an'a Göre Kur'an'dan Başka Vahiy Var mıdır?* Tefsirin Dünü Bu Günü Sempozyumu, 22-23 Ekim, 1992,Samsun.
- Hamidullah Muhammed, *"Sünnet"*, İA, XI, İstanbul 1970.
- Hamidullah, Muhammed, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, (Türkçesi: Salih Tuğ) ,İstanbul, 1993.

- Hamidullah, Muhammed, *Muslim Conduct Of State* (çev. İslamda Devlet İdaresi, İstanbul, 1963.
- Hatipoğlu Mehmed Said, *Hız. Peygamber ve Kur'an Dışı Vahiy*, Ankara, 2009.
- Havva Said, *el-Esas Fi't Tefsir*, Trc M. Beşir Eryarsoy, Şamil Yayınları, İstanbul, 1992.
- İbnu'l Arabî, Ebu Bekir, *Ahkamu'l Kur'an*, Daru'l Kutubi'l İlmiyye, Beyrut, 2003.
- İbn Haldun, *Mukaddime*, (Trc,) Halil Kendir, Yeni Şafak Kültür Armağanı, İstanbul, 2004 I, 139.
- İbn Hanbel, Ahmed, *el-Müsned*, Çağrı Yayınları, 1992.
- İbn Hazm, *İhkâm fi-Usuli'l-Ahkâm*, Beyrut, 1985.
- İbn Kesir, Ebu'lFida İsmail el-Kureşied-Dımeşki, *Tefsîru'lKur'ani'l Azîm*, Dar'ul-Marife, Beyrut, 1982.
- İmam Gazâlî, İhyau Ulumi'd Din (Trc) Ahmet Serdaolu, Bedir Yayınları, İstanbul, 1992.
- İbn Manzûr Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed, *Lisânu'l-Arab*, Daru'l Beyrut, 1955-1956.
- İsfahanî er-Rağıb, *el-Müfredat*, Beyrut, tarihsiz.
- İsfahanî, Ragıb, *Kur'an İstilahları Sözlüğü*, çev. Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu, Çıra Yay. İstanbul, 2006.
- İzmirli Muhammed Fadıl, *Mir'atu'l Usul Haşiyesi*, Bosnalı Hacı Muharrem efendi Matbaası.
- Karakaya, Hasan, *Fıkıh Usûlü*, BurucYayınları, İstanbul, 1998.
- KasımîCemaluddin, *Kavâidü't-Tahdis*, Beyrut, 1987.
- Kırbaşoğlu Mehmet Hayri, *İslam Düşüncesinde Sünnet I Eleştirel Bir Yaklaşım*, Ankara, 1996.
- Koçkuzu, Ali Osman, *Rivayet İlimlerinde Haber-i Vahitlerin İtikat ve Teşri Yönlerinden Değeri*, Ankara, 1988.
- Kutub, Seyyid, *Fizilâli'l Kur'an*, çev. M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa, Hikmet Yayınları, İstanbul, trs.
- Kurtubî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebibekir, *El-Cami'ul Ahkami'l Kur'an*, thk. İmad Zeki el-Bardudi- Hayri Said, Daru'l Kutubi'l Mısriyye, Kahire, 2012.
- Maturidî, Muhammed İbn Muhammed İbnMahmud Ebu Mansur el Maduridî, *Te'vilatu Ehli Sünne*, Tahkik Mecdi Baslum, Daru'lKutubi'lİlmiyye Beyrut, 1426/2005.
- Mevdudî Ebu'l-A 'la, *Sünnetin Anayasal Niteliği*, çev. H. Ahmet Asrar, İstanbul 1997.
- _____, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber*, çev. N. AhmedAsrar, İstanbul 1983.
- Tefhimü'l Kur'an*, çev., Muhammed Han Kayanî vd. İnsan Yayınları, İstanbul, 2003,
- Muhammed Abduh, *Risâletü't-Tevhîd* (nşr. M. Reşid Rızâ), Beyrut 1421/2001.
- Mustafa Abdürrâzık, *ed-Dînve'l-vahyve'l-İslâm*, Kahire, 1977.
- Muhammed Reşid Rıza, *el-Vahyu'l-Muhammedi*, Mısır, 1354/ 1935.
- Muslim, Ebu'l Hasan b. Haccac, *Sahihi Muslim*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Okuyan Mehmet, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'an Sözlüğü*, Ankara, 2016.
- Önkâl Ahmet, *Vahiy-Sünnet İlişkisi ve Valıy-i Gayr-i Metluvv*, Kur'an ve Sünnet Sempozyumu, 1-2 Kasım 1997.
- Polat Selahaddin, *Gayb Meselesi ve İmam Maturidî*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, yıl: 1989 sayı: 3 s. 273-277.

- er-Razi Fahreddin, Ebu Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer, *Tefsir-i Kebir Mefatihü'l-Gayb*, nşr. Darü'l-Fikr, Beyrut, 1425-1426/2005.
- Reşit Rıza, *Tefsir'ul Kur'an-ul Hâkim Menar*, Darul Kutup el-İlmiyye, Beyrut, 1999.
- Sabunî Nureddin, *Maturidiyye Akaidi*, çev. Bekir Topaloğlu, Ankara, 1979.
- SerahsiŞemsüddin, *Usulü's-Serahsi*, Beyrut, 1973.
- SubhiSillih, *Hadis İlinieri ve Istılabları*, Terc. M. Yaşar Kandemir Ankara, 1988.
- Eş-Şafîi, Ebu Abdullah Muhammed b. İdris b. Abbas b. Osman, b. Şafîi, b Abdul Mutalib b. Abdulmenaf el-Metlubî el-Kureyşî el-Mekki, (ö.204) *Tefsiru'l İmam Şafîi* Daru'l Tedmiriyye, Memlektu'l Arabiyye Suudiyye, 1427/2006.
- Şâtıbî, *el-Muvâfakât fi-Usûli'l-Ahkâm* (Türkçesi: Mehmet Erdoğan) İz Yayıncılık, İstanbul, 1993.
- Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Cami'ul Beyan fi Te'vili'l Kur'an*, thk. Ahmed Abdurrezak el-Bekrî, Muhammed Adil Muhammed, Muhammed Abdullatif Halef Mamud Mursî Abdu'l Hamid, Daru's Selam Kahire, 1433/2012.
- Tahâvî, Ebu Ca'fer, *Şerhu Müşkili'l-Asâr*, nşr. Şuayb el-Arnaut, Beyrut: Müessesetu'rRisale, 1994.
- Tirmizî, *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- TDV İslâm Ansiklopedisi'nin 2012, yılında İstanbul'da basılan 42. cildinde, 440-443 numaralı sayfalarda yer almıştır.
- Turgut Ali, *Tefsir Usulu ve Kaynakları*, İFAV, İstanbul, 1991.
- Wensinck, A.J. *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1986,
- Yazır Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Yayınları, Trs
- ez-Zebîdî, Muhammed Murteda, *Tacu'l-Arûs*, Mısır, 1307.
- Zemahşeri, Carullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed, *el- Keşşaf an Hakdiki Gavamidi't-Tenzil ve Uyuni'LEkavil fi Vucuhi't-Te'vil*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavviz, Fethi Abdurrahman AhmedHicazi, Mektebetü'l-Ubeykan, Riyad, 1998.